

Taiteilijan rooli yhteisötaideteoksessa:
syitä ja seurauksia

Lauma-yhteisötaideprojekti

Anna Koivukangas

Kulttuurialan opinnäytetyö
Kuvataiteen koulutusohjelma
Kuvataiteilija (AMK)

TORNIO 2014

TIIVISTELMÄ

LAPIN AMMATTIKORKEAKOULU, Kulttuuriala

Koulutusohjelma:	Kuvataiteen koulutusohjelma
Opinnäytetyön tekijä(t):	Anna Koivukangas
Opinnäytetyön nimi:	Taiteilijan rooli yhteisötaideteoksessa: syitä ja seurauksia
Sivuja (joista liitesivuja):	49 (8)
Päiväys:	6.11.2014
Opinnäytetyön ohjaaja(t):	Marjo Remes, Eija Rajalin
<p>Opinnäytetyöni aihe on taiteilijan rooli yhteisötaideteoksessa. Tutkin tekijyyden näkökulmasta, mitkä asiat voivat vaikuttaa siihen, minkälaiseksi taiteilijan rooli yhteisötaideteoksessa muotoutuu. Tutkimuskysymykseni on: Mitkä asiat voivat vaikuttaa taiteilijan rooliin yhteisötaideteoksessa? Tämän toiminnallisen tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tekijälleen uutta tietoa ja näkemystä aiheesta.</p> <p>Teoriaosassa etsin syy-seuraussuhteita: Mistä asioista rooli voi olla seurausta ja mitä seurauksia roolilla voi olla. Mielestäni aiheen pohtiminen on tärkeää, sillä soveltava kuvataide on tuonut taiteilijoille monenlaisia uusia työllistymismahdollisuuksia ja jokaisen tässä kontekstissa toimivan tulisi pohtia omaa tekijyyttään ja ylipäätään suhdettaan taiteeseen.</p> <p>Tutkimusalustanani toimi tuottamani yhteisötaideprojekti Lauma, joka koostuu erilaisista kokemuksellisista elementeistä. Lauma viittaa epämääräiseen joukkoon, yhteisöön. Tutkimuksen tavoite saavutetaan peilaamalla jo olemassa olevaa sekä nyt opinnäytetyöprosessin aikana hankittua käytännönkokemusta ja tietoa jo tehtyihin teoksiin ja aiheesta kirjoitettuun materiaaliin.</p> <p>Taiteilijan rooliin yhteisötaideteoksessa vaikuttavat olennaisesti taiteilijan oma taidenäkemys, tavoitteet ja omat valinnat auktoriteettina sekä vastuunottajan roolissa. Myös teoksen lähtökohdat voivat olla keskenään hyvin erilaisia: esimerkiksi taiteilijalta lähtöisin oleva idea, taiteilijalta tilattu teos tai yhteisöön tilattu taiteilija antavat hyvin erilaisen lähtökohdan toteutukselle. Myös teoksen julkisuus voi olla taustalla tehtyihin ratkaisuihin. Nämä kaikki esiin nousseet asiat vaikuttavat ristiin keskenään ja taiteilijan rooli voi muuttua myös teosprosessin aikana. Yhtä linjaa on mahdotonta vetää. Yhteisötaiteessakin taiteilija on lopulta itse vastuussa teoksestaan.</p> <p>Tutkimuksen kautta olen saanut merkittävästi uutta tietoa aiheesta, mikä on vahvistanut omaa näkemystäni ja rooliani kuvataiteilijana yhteisötaiteen maailmassa. Oman näkemyksen muodostaminen on jatkuva prosessi, jossa tällä tutkimusprosessilla on minulle henkilökohtaisesti suurta merkitystä.</p>	
Asiasanat: yhteisötaide, yhteisö, taiteilijan rooli	

ABSTRACT

LAPLAND UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES, Business and Culture

Degree programme:	Bachelor of Visual Arts
Author(s):	Anna Koivukangas
Thesis title:	Artist's role in community art – Causes and effects
Pages (of which appendixes):	49 (8)
Date:	6 November 2014
Thesis instructor(s):	Marjo Remes, Eija Rajalin
<p>The topic of my thesis is an artist's role in a community art project. I studied from the perspective of authorship the issues that have an impact on what kind of shape the artist's role acquires in the community art. My research question is as follows: What kind of issues can influence the artist's role in community art? The aim of this practice-based research is to provide new information about and insights into the topic.</p> <p>In the theoretical part I look for the cause-effect relationships, i.e. what kind of issues influence that the role to become a result of something and what might be the causes of a role. I find the topic as important to consider, as the applied visual arts have brought about a wide range of new employment opportunities for artists, and for everyone who is working in this context, should reflect upon their own authorship and their relationship to art in general.</p> <p>My research platform was a community art project <i>Lauma</i> (herd), which consists of a variety of experiential elements. The notion of "Herd" refers to the indefinable group, the community. The study's objective is achieved by reflecting the existing practical experiences and the practical experiences gained during the whole process against the knowledge of existing works and the written material about this topic.</p> <p>In community art, the role of the artist is greatly influenced by the artists' own art vision, aims and their own choices as authorities and as persons who have a responsibility. The starting point of the work may vary; for example, the idea may come from the artist, the work may be commissioned from the artist, or the work may be ordered to the community, all giving a very different starting point for implementation. Additionally, the work's publicity can provide the background for the solutions. All these issues are interrelated, and the artist's role may also change during the work process. It is impossible to draw one line. In community arts, the artist is finally personally responsible for his/her work anyway.</p> <p>Through this research I received a significant amount of new information on the topic, which has strengthened my own vision and my role as a visual artist in the world of community art. Making my own vision is a continuous process in which this research process has great significance to me personally.</p>	
Keywords: community arts, community, artist's role	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	2
ABSTRACT.....	3
SISÄLLYS.....	4
1 JOHDANTO.....	5
2 TAITEILIJAN ROOLI YHTEISÖTAIDETEOKSESSA.....	7
2.1 Yhteisötaide.....	7
2.2 Yhteisötaiteen materiaalit.....	11
2.3 Muuttuva rooli.....	15
3 YHTEISÖTAIDEPROJEKTI LAUMA.....	21
3.1 Teoksen idea.....	21
3.2 Osallistujaryhmät.....	23
3.2.1 Materiaalit ja tekniikka ympäristötaideteoksessa.....	24
3.3 Käytännön toteutus.....	26
3.3.1 Työpajojen kulku.....	26
3.3.2 Taiteiden yön tapahtuma.....	27
3.4 Muistijalkia blogissa.....	28
3.4.1 Kokemusten dokumentointi.....	29
3.5 Teososan arviointia.....	30
4 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	34
4.1 Pohdintaa omasta taidenäkemyksestä.....	34
4.2 Yhteenveto.....	37
4.2.1 Syitä ja seurauksia.....	37
4.2.2 Tavoitteen saavuttaminen.....	38
LÄHTEET.....	40
LIITTEET.....	41

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aiheena on taiteilijan rooli yhteisötaideteoksessa. Käsittelen asiaa tekijyyden näkökulmasta. Tutkin, mitkä asiat voivat vaikuttaa siihen, minkälaiseksi taiteilijan rooli yhteisötaideteoksessa muotoutuu. Etsin syy-seuraussuhteita: Mistä asiasta rooli voi olla seurausta ja mitä seurauksia roolilla voi olla? Tutkimuskysymykseni on: Mitkä asiat voivat vaikuttaa taitelijan rooliin yhteisötaideteoksessa? Toiminnallisen tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen muodostaa yhteisötaide.

Teososani on yhteisöllisen taideprojekti Lauman ns. pilottivaihe. Pilottivaiheella tarkoitan tässä yhteydessä opinnäytetyön tutkimusprosessin sisältävää vaihetta toukokuulta lokakuulle vuonna 2014. Projektin tarkoitus on toimia käytännön alustana tutkimukselleni. Samalla teos muotoutuu ja määrittelee itse itseään selvittäen, onko sillä edellytyksiä edelleen jatkuvaksi yhteisötaideteokseksi. Teoksen ja tutkimuksen taustalla on aikaisempi työskentelyni yhteisötaiteellisissa projekteissa sekä luova hevostoiminta, jota olen ollut kehittämässä Ratsu-Ateljeen perustajana ja osakkaana jo vuosien ajan.

Teoksen idean taustalla on *yhteisö*-käsitteen herättämä ajatus epämääräisestä joukosta, laumasta. Teos, aktiivinen prosessi, muodostuu erilaisista teemaan sopivista kokemuksellisista elementeistä. Myös projektin yhteydessä toteutettu ympäristöteos on lauman kaltainen: Ratsu-Ateljeen talliympäristössä Oulaisissa sijaitsevan vanhan ladon ulkoseinään toteutetuista pienistä hevosveistoksista osa jää ja osa lähtee, osa kestää kauemmin. Kaikki teosprosessissa mukana olleet eivät ole olleet suorassa vuorovaikutuksessa keskenään vaan yhteisyys ja koko teos syntyvät Lauman erilaisiin kokemuksellisiin elementteihin osallistumisen kautta.

Teoksen yhteisöä voisi kutsua *laajennetuksi talliyhteisöksi*. Mukana on ollut kaksi koululuokkaa (ala- ja yläkoulusta), nuorten naisten ryhmä Oulun Tyttöjen Talolta sekä avoimiin työpajoihin ja Taiteiden yön tapahtumaan ilmoitusten kautta tiensä löytäneet ihmiset. Laumaan liittyvät työpajat on toteutettu talliympäristössä, jossa vanha lato on jo vuosia toiminut leirien taiteilu- tai näyttelytilana tai tarjonnut muuten suojaansa yhteisön kohtaamisille erilaisten tapahtumien yhteydessä. Oulun steinerkoululaisten kanssa työpajat toteutettiin heidän omassa ympäristössään Villa Pukkilassa Oulun Hietasaaressa.

Teokseni tuli olla idealtaan sopivan neutraali, jotta se sopisi erilaisille ryhmille ja yleisölle. Silti aiheen tuli olla myös minulle tutkimuksen tekijänä ja taiteilijana kiinnostava ja motivoiva. Kyseessä on toiminnallinen opinnäytetyö, jossa toiminta ja tutkimus toteutetaan samanaikaisesti. Oleellista on tutkimusosan ja teososan yhteensopivuus – tästä lähtökohdasta alkoi myös opinnäytetyöni ideointiprosessi.

Tutkimuksen tavoite on tuottaa tekijälleen uutta tietoa ja näkemystä taiteilijan roolista yhteisötaideteoksessa. Tutkimuksen tavoite saavutetaan peilaamalla jo olemassa olevaa sekä nyt tutkimusprosessin aikana hankittua kokemusta ja tietoa jo tehtyihin teoksiin ja aiheesta kirjoitettuun materiaaliin. Mielestäni aihe on tärkeä, sillä soveltava kuvataide on tuonut taiteilijoille monenlaisia uusia työllistymismahdollisuuksia ja jokaisen tässä kontekstissa toimivan tulisi pohtia omaa tekijyyttään ja ylipäätään suhdettaan taiteeseen.

Lähteikseni olen valinnut tekstejä kokeneilta suomalaisilta yhteisötaiteen tekijöiltä ja tutkijoilta – tutkimusprosessin aikana olen lukenut niin tuoreita artikkeleita kuin vanhoja klassikoita ja etsinyt myös kriittisiä näkökulmia. Taiteilijan roolia yhteisötaiteessa käsittelevistä teksteistä olen koonnut ajatuksia ja luonut teoreettista pohjaa tutkimukselleni. Teosesimerkeiksi olen valinnut tutkimusprosessin kulkuun istuvia Suomessa tehtyjä teoksia. Tarkastelen tutkimusmateriaaliani, prosessia ja sen merkityksiä pohtien samalla omaa tekijyyttäni ja näkemystäni. Tutkimuskohteekseen taide on valinnut koetun ja aistitun maailman – tähän maailmaan sijoittuu myös oma tutkimukseni kuvataiteen alalla.

Käsittelyosassa määrittelen lähdemateriaalin kautta, mistä taiteenlajista teoksessani on kyse. Käyn läpi olennaisimmat käsitteet ja kontekstin. Käsittelen aiheitani prosessinomaisesti, en mitään tiettyä kaavaa noudattaen. Asiat seuraavat toisiaan ja yhteisötaiteen käsite saa lisää määritelmiä koko matkan ajan. Kuljetan rinnakkain teosprosessiani ja lähdemateriaalejani. Opinnäytetyöni teoreettisen viitekehyksen muodostaa yhteisötaide. Tutkimukseni ei ole kannanotto: En ota kantaa siihen, mitä yhteisötaide on tai mitä se ei voi olla.

2 TAITEILIJAN ROOLI YHTEISÖTAIDETEOKSESSA

2.1 Yhteisötaide

Yhteisö, taide ja yhteisötaide

Yhteisötaide pitää sisällään kaksi hankalasti määriteltävää sanaa: *yhteisö ja taide*. Kuten taiteen myöskään yhteisön käsitteen merkityksestä ei olla yksimielisiä. Yhteisön sosiologisessa määritelmässä yksi yhteisön tunnusomainen piirre on kuitenkin yhteinen päämäärä. Taide taas tarkoittaa yleisesti kaikkia niitä toimintoja ja tuotteita, joilla ihminen aistein havaittavin keinoin koettaa herättää toisissa itsessään kokemiaan tunnevaikutuksia. (Taide, Nykysuomen sanakirja 2002, 483.)

Lähden liikkeelle näistä laveista taiteen määritelmistä, sillä tutkimuksen alkuvaiheessa tekemäni eri taidekäsitteiden käsitteleminen tässä yhteydessä vei tutkimukseni pois raiteiltaan. Sen sijaan, että etsisin eri taidekäsitteiden kautta vastausta siihen, tekeekö yhteisötaiteilija ylipäättään taidetta, tutkin rooliin vaikuttavia asioita; syitä ja seurauksia. Tarkoitukseni ei ole antaa varmoja vastauksia, kuten ei taiteen tutkimuksessa kuulukaan, vaan pikemminkin leikittelen erilaisilla mahdollisilla ajatusmalleilla samalla, kun etsin tietoa aiheestani. Leikittelevä ote voi näyttäytyä myös ristiriitoina omien ajatusteni välillä. (Hannula 2001, 87.)

Lea Kantonen kirjoittaa teoksessa *Yhteyksiä – Asiaa yhteisötaiteesta* (2008) *Törmäviä taidekäsitteitä* -otsikon alla siitä, kuinka hyvin erilaiset taidekäsitteet ovat edustettuina taiteenkentällä, joka on hajaantunut useiksi kentiksi tai niiden verkostoiksi. Ristiriidat taidekäsitteissä myös yhteisötaiteilijoiden keskuudessa ovat yleisiä tekijöiden lähtökohdista ja arvoista johtuen. Kantonen pitää useiden taidekäsitteiden yhtäaikaista läsnäoloa innostavana ja taiteen merkityksistä keskustelemista ja väittelyä yleensä sekä hauskana että älyllisesti haastavana. Varjopuolena käytännötyössä ristiriidat näyttäytyvät kuitenkin joskus lukkiutuneina vuorovaikutustilanteina. (Kantonen 2007, 57.)

Tutkimusprosessissani jouduin itsekin kohtaamaan monien taidekäsitteiden aiheuttamat haasteet ja innostavuuden. Aluksi tutkimukseni harhaili liian monilla poluilla yhtä aikaa johtuen osaksi puutteellisesta viitekehyksen ja näkökulman rajaamisesta, mutta osaksi

myös haastavan innostavasta taidekäsitysten maailmasta. Harharetkestä oli luonnollisesti hyötyä ja sillä oli merkitystä koko prosessin kannalta – onhan tutkimustyöni tavoitteena saada uutta tietoa ja näkemystä aiheesta.

Yhteisötaide taiteen tekotapana

Yhteisötaiteesta puhutaan milloin taideilmiönä, milloin taiteen suuntauksena, taiteen tekemisen muotona, menetelmänä tai välineenä. Leikitellessäni erilaisilla ajatusmalleilla, lähdin pohtimaan yhteisötaidetta taiteen tekotapana, kuin mitä tahansa muutakin taiteen tekemisen tekniikkaa. Tämän esimerkin voisi ajatella pätevän silloin, kun on lähtökohtaisesti kyse yhteisötaideteoksesta, jossa teoksen idea on tullut taiteilijalta. Samaa aihetta voi käsitellä usealla eri tekniikalla, mutta samoin kuin minkä tahansa muun aiheen kohdalla, taiteilijana mietin, mikä tekniikka olisi paras vaihtoehto idean ilmaisun kannalta. Lauman idean kannalta sopivin valinta oli mielestäni yhteisötaide.

Näkemyksestään riippuen, joku voi pitää yhteisötaiteen vastaisena valintaani tehdä teoksen ideointisuus yksin eikä yhdessä yhteisön kanssa. Oma näkemykseni on tällä hetkellä avoin erilaisille vaihtoehdoille. Alkuvaiheessa en vielä tunne projektiin osallistuvia yhteisöjäni, mutta heidän mukanaolonsa tulee olemaan jokatapauksessa olennaista ja tapaamiset toteutetaan heidän omista lähtökohdistaan. En halua käyttää osallistujia työkaluinani ja uskon, että heiltä tulevat ideat toimivat omieni rinnalla yhteisessä projektissamme juuri niin kuin pitääkin. Tätä teosta olisi mahdotonta tehdä yksin. Lähtökohtaisesti en pidä ongelmallisena sitä, että taiteilija käyttää omaa luovuuttaan ja ammattitaitoaan yhteisön hyväksi. Koen jo oman idean jakamisen yhteisöllisenä eleenä – Ahlgrénin teoksessa tämä ele toteutuu mielestäni erityisen kauniina:

Esimerkkinä tällaisesta taiteilijan idean pohjalta toteutetusta teoksesta haluan nostaa esiin Maiju Ahlgrénin Jorvin sairaalalle vuosina 2005–2006 toteuttaman *Kuiskauksia* -yhteisö- ja ympäristötaideteoksen (taiteilijan oma määritelmä teoksesta hänen nettisivullaan). Teos oli häneltä välittämisen ele ja sen tarkoituksena oli luoda yhteyden tunnetta yli rajojen ja saada laitossarkeen mahdollisuus yllätyksiin ja sattumaan. Teoksen idea sai alkunsa taiteilijan omasta kokemuksesta, että laitossarjesta puuttuvat läheisten hellät kosketukset ja toivoa antavat ajatukset. Teoksen ideana oli järjestää sairaalaan arpajaiset, joissa arpajaisvoittona oli ajatus. Ajatukset kirjailtiin digitaalisella

kirjontakoneella ylellisen näköisenä laakapistobrodeerauksena potilaiden tyynyliinoihin ja niitä oli yhteensä sata kappaletta. Jokaisessa tyynyliinassa oli eri teksti. Tekstit olivat taiteilijan omia tai lainauksia kirjoista ja lauluista. Onnettarina toimivat pesulan liinavaatepakkaajat ja arpajaiset toteutuivat aina, kun vuodevaatteita vaihdettiin, keskimäärin kaksi kertaa viikossa. Sairaalan väelle teos avasi väylän yhteiseen maailmaan, jossa ei ole väliä onko sairas vai terve. (Ahlgrén 2007, hakupäivä 16.9.2014.)

”Yksilötaiteilijan luova itseilmaisuus asetettiin yhteisötaiteen alkuaikoina usein vastakkain yhteistyöhön perustuvan taiteen kanssa, ikään kuin toisten ideoiden mahdollistaminen olisi jotenkin lähtökohtaisesti kestävämpää ja epäitsekkäämpää kuin perinteisempi, taiteilijan omaan luovuuteen perustuva taide. Tällaisesta kahtiajaosta on sittemmin luovuttu ja huomattu, että taiteilijan ja yhteisön ideat usein toteutuvat jopa samassa projektissa” (Kantonen 2007, 59.)

Yhteisötaide on suhteellisen tuore taideilmiö, jossa taidetta tehdään jonkin yhteisön ehdoilla, yhteisön jäsenten kanssa ja heitä varten. Kuvataiteen kentällä yhteisötaide-käsite on vakiintunut vasta 1990 -luvun loppupuolella. Yhteisötaide toteutetaan yleensä projekteina, tapahtumina tai työpajoina. Taiteilija on tapahtuman, teoksen tai ilmiön tuottaja tai ohjaaja. Yhteisötaiteen ydin muodostuu taiteilijan ja yhteisön kohtaamisesta ja sitä luonnehtii kiinnostus sosiaalista ympäristöä ja kanssakäymistä kohtaan. Taiteen tekijöitä ja yleisöä ei nähdä erillisinä, vaan ne muodostavat yhdessä samanaikaisesti taiteen tekijän ja vastaanottajan. (Haapala 1999; Hiltunen & Jokela 2001, 9-10; Yhteisötaideverkkomateriaali 2008, hakupäivä 10.8.2014.)

Näihin yleispäteviin raameihin myös Lauma sopii: se on tuottamani ja ohjaamani projekti, jonka yhteydessä järjestetään työpajoja ja tapahtumia, jotka on toteutettu kulloinkin mukana olleen yhteisön lähtökohdista. Yhteisötaiteesta löytyy kuitenkin hyvin eri tavoin toteutettuja teoksia sekä lukuisia keskenään ristiriitaisia määritelmiä: Toisten mukaan yhteisötaideteos on aina suunnittelusta lähtien yhteisön kanssa yhdessä tehty, kun taas välillä tuntuu riittävän taiteilijan mukana olo. Toisaalta yhteisötaide on Suomessa muodostunut eräänlaiseksi yleiskäsitteeksi, jonka alle Laumankin lähtökohtaisesti sijoitan – tarkemmin määriteltynä monet yhteisötaiteena esitetyt teokset (Lauma mukaan lukien) voisivat sopia paremmin johonkin toiseen määritelmään tai olla niiden yhdistelmiä. Yhteisötaiteen määrittelemisen on hankalaa sen moni-ilmeisyyden vuoksi. (Yhteisötaideverkkomateriaali 2008, hakupäivä 10.8.2014.)

Yhteisötaiteen käsitteet ovat tulleet Suomeen lähinnä Yhdysvalloista. Englanninkielisten *community art* ja *social art* -käsitteiden lisäksi on olemassa monia muitakin lainakäsitteitä, joiden kanssa taiteilijat ovat joutuneet kamppailemaan. Esimerkiksi Suzanne Lacyn käyttämä *New Genre Public Art* (uusi julkinen taide) ei ole vakiintunut suomalaiseen ympäristöön, kun taas *osallistava taide* (participatory art) on käsitteenä yleistynyt – kuvaus on joihinkin tilanteisiin osuva, mutta arkikieleen liian monisanainen samoin kuin useat muut yhteisötaiteen ”sukulaiskäsitteet”. Pirjo Roponen-Lunnas on teettänyt väitöskirjaansa varten kyselyn yhteisötaiteen parissa toimiville taiteilijoille ja kysynyt, mitä termejä he haluavat käyttää omasta yhteisötaiteestaan. Esiin tulleita määritelmiä ovat muun muassa *prosessitaide* ja *ihmissuhdetaide*, jotka nostavat keskiöön yhteisölliseen taidetoimintaan liittyvän prosessin. *Rehellinen taide* taas viittaa taiteen eettiseen tai moraaliseen ideaaliin, joka yhteisöllisyydestä voi tulla. ”Mielestäni yhteisötaide etsii myös muiden tekemisen muotojen tavoin jatkuvasti rajojaan ja pyrkii määrittelemään itseään uudestaan”, toteaa yksi kyselyyn osallistuneista. Suomenkielessä yhteisötaide ja yhteisöllinen taide ovat termeinä helppokäyttöisiä ja tuttuja jo laajemmallekin yleisölle. (Roponen-Lunnas 2013, hakupäivä 10.8.2014.)

Kantonen kirjoittaa edelleen jatkuvasta arvomyllerryksestä, joka jatkuu, vaikka käsitykset taidekentän yhtenäisyydestä, taiteilijasubjektin kiinteydestä ja taideteoksen eheydestä ovat murtuneet jo kauan sitten: Yhteisötaidetta arvotetaan usein sellaisten esteettisten käsitysten mukaan, joihin yhteisötaiteilijat pyrkivät itse ottamaan etäisyyttä. Yhteisötaiteilijat tekevät yhteistyötä toisten taiteilijoiden, mutta myös erilaisten yleisöjen ja yhteisöjen kanssa. Työ on tasapainottelua eri alojen keskustelutapojen välillä. (Kantonen 2007, 57.)

Kantonen on kiinnittänyt huomiota mielenkiintoiseen aiheeseen: ristiriitaisiin taidekäsityksiin vuorovaikutuksen näkökulmasta. Hän havainnollistaa esimerkein, miten erilaiset arvot ja käsitykset törmäävät taideprojektien käytännön tilanteissa sekä tarjoaa ratkaisuksi näkökulmia, jotka huomioon ottamalla voisi estää turhia ja hedelmättömiä yhteentörmäyksiä. Erään esimerkin, Lönnströmin taidemuseoon yhteistyössä raumalaisten ja utsjokelaisten koululaisten kanssa rakennetun *Häävi poro* -näyttelyn, kautta artikkelissa muistutetaan aiheellisesti siitä, että nuoret eivät tehneet kaikkia teoksia omaehtoisesti vaan he myös toteuttivat aikuisten antamia tehtäviä. Saman esimerkin yhteydessä kiinnitettiin huomiota myös siihen, että aikatauluja oli liiaksi,

kuten muitakin aikuisten suunnittelemaa juttua. Projektia ei suunniteltu nuorten ehdoilla. (Kanttonen 2007, 57, 60.)

Pohdin myös näitä edellä mainittuja kysymyksiä suunnitellessani Lauman toteutusta. Mukana olleitten koululaisryhmien osalta sovin aikataulut opettajien kanssa ja nämä ryhmät olivat tavallaan pakotettuja mukaan. Halusin kuitenkin tarjota osallistujille Lauman idean mukaisen kohtaamispaikan: tilan, jonne jokainen on tervetullut osallistumaan omana itsenään juuri siinä hetkessä sopivakseen kokemalla tavalla.

2.2 Yhteisötaiteen materiaalit

Jatkan leikkittelyä ajatusmalleilla ja siirryn hetkeksi pohtimaan yhteisötaiteen materiaaleja. Valitsemani tekotapa yhteisötaide määrittelee teokseni materiaalivalinnat, jotka voivat yhteisötaiteessa poiketa olennaisesti perinteisen taiteen vastaavista tai olla erilaisia yhdistelmiä:

”Yhteisötaiteessa perinteisiä erillisiä taidemuotoja voidaan yhdistää muihin kommunikaation muotoihin. Silloin voidaan puhua performatiivisesta eli toiminnallisesta taiteesta, jonka voisi määritellä erilaisten taidemuotojen kollaaseiksi. Ne pyrkivät tuottamaan kokemuksen, ei vain kuvailemalla, esittämällä ja julistamalla, vaan luomalla tilaa vuorovaikutukselle, osallistumiselle ja keskustelulle” (Sederholm 2000, 114.)

Mustekala Kulttuurilehden artikkelissa Lea Kanttonen ja Tiina Purhonen keskustelevat Yhteisötaiteesta ja taidekritiikistä Kanttonen vastaa Purhosen kysymykseen yhteisötaiteen materiaaleista mielestäni hyvin:

”Riippuu yhteisötaideteoksen määritelmästä ja kulloisenkin teoksen luonteesta. Yksi kuulemani yhteisötaiteen määritelmä on: se on taidetta, joka käyttää ihmisiä materiaalinaan. Itselleni tämä määritelmä tuntuu vieraalta. Materiaalina voi pitää enemmänkin yhteiskunnallisia ja yhteisöllisiä keskustelunaiheita, jotka samalla toimivat projektin kontekstina, yhteisötaideprosessin aikaisia keskusteluja tai työvaiheita ja niiden dokumentaatioita, olivatpa ne sitten ääni- tai videonauhvoja, valokuvia, kollaaseja, keskustelun graafisia kuvauksia tai mitä tahansa yhteistyössä tehtyjä objekteja.” (Kanttonen & Purhonen 2009.)

Kanttonen itse on työskennellyt yhteisötaiteilijana kouluissa yhdessä Pekka Kantosen kanssa. Koululaisprojekteissa he eivät yleensä määrittele materiaaleja ja välineitä etukäteen, vaan he pyrkivät kartoittamaan koululaisten kiinnostusta eri välineisiin:

video, ääni, performanssi, valokuva, kirjoittaminen, erilaiset ”perinteisemmät” taiteen tekemisen muodot. Lopuksi he etsivät keinon yhdistää eri materiaalein tehdyt osat installaatioksi. Pyrkimyksenä on, että lopputuloksena rakennettava teos tai esitys materiaaliensa avulla viittaa takaisin prosessiin ja herättää katsojissa muistoja tai mielikuvia prosessista. (Kanttonen & Purhonen 2009.)

Laumassa käytettyjä materiaaleja ovat yhteisölliset keskustelun aiheet (myös Laumassa samalla kontekstina) sekä prosessin aikana käydyt keskustelut, työvaiheet ja niiden dokumentaatiot: valokuvat, videot, mind mapit, blogi ja muut yhteistyössä tehdyt objektit kuten pienoisveistoksista ja maalatuista teksteistä muodostunut ympäristöteos. Näistä kokemuksellisesta elementeistä on syntynyt aktiivinen prosessi ja kokemuksellinen aineeton teos: *suhde Laumaan*.

Nämä erilliset taiteen ja kommunikaation muodot yhdessä ovat siis ne yhteisötaideteoksen todelliset materiaalit, kokemukselliset elementit, joista teos syntyy. Pelkistetyimmillään teos voi yhteisötaiteessa olla yhteisössä syntyvä sosiaalinen side. (Haapala 1999, 81.)

Yhteisötaiteessa teos taas voi olla toteutettu tekijyyden kannalta hyvin erilaisista lähtökohdista. Esimerkiksi:

- Teoksen idea voi olla alunperin lähtöisin taiteilijalta itseltään ja hän itse etsii sille sopivan yhteisön.
- Teos (idea teoksesta) voi olla tilattu taiteilijalta tiettyyn yhteisöön, johon voi liittyä olennaisesti myös paikka, tilanne tai muut valitsevat olosuhteet.
- Taiteilija voi olla kutsuttuna tiettyyn yhteisöön, jolloin teos voidaan toteuttaa ideoinnista alkaen yhdessä.

Taiteilijan ottamaan rooliin teoksen ideoinnissa ja toteutuksessa vaikuttaa olennaisesti myös teoksen luonne: lähtökohdaltaan julkinen yhteisötaideteos voi poiketa huomattavasti suljetummassa yhteisössä toteutetusta teoksesta. Osaltaan projektin taustalla voi vaikuttaa myös esimerkiksi rahoitus. Julkisin varoin toteutetulta teokselta voidaan odottaa erilaista näkyvyyttä ja elementtien rajaaminen kokemuksellisesti yhtenäiseksi visuaalista ilmettä myöten on taiteilijan ja hänen mahdollisen työryhmänsä vastuulla. Taiteilijan oma näkemys taas voi vaikuttaa siihen, minkälaisiin projekteihin hän ylipäättään lähtee mukaan.

Tuoreena julkisena esimerkkinä yhteisötaiteesta nostan esiin yhteisötaideteos *Olennaistamon*, johon itsekkin kävin paikan päällä tutustumassa. Teos levittäytyi Oulun Rotuaarille ja pitkin keskustaa houkutellen kaupunkilaisia merkityksellisiin kohtaamisiin 18.–24.8.2014. Taiteilija Meiju Niskalan teos pysäytti oululaiset hengittämään samassa hetkessä ja pohtimaan yhdessä mitä meille ja maailmalle tänään kuuluu. Viikon ajan ihmisiä kehoitettiin pysähtymään, ajattelemaan mikä on olennaista ja jakamaan ajatukset toistensa, vaikka tuntemattomienkin kanssa, sillä hyvää keskustelua ei ole koskaan liikaa. Oulun keskusta haluttiin täyttää merkityksellisistä kohtaamisista ja teos syntyi vuorovaikutuksessa kaupunkilaisten kanssa. (Olennaistamo 2014, hakupäivä 30.9.2014.)

Olennaistamo-teoksen kokemuksellisia elementtejä yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten keskustelujen aiheitten lisäksi olivat kuusi koivun rungosta tehtyä porinapenkkiä päiväkirjoineen, kiitoksina kaupunkilaisten toisilleen jakamat mitalit, kirjeet tulevaisuuden oululaisille ja nettiin jaetut illalliskeskustelut (live stream). Näkyvimmit visuaaliset elementit olivat kävelykadulle tuotu kontti, viheralue ja koivupuut normaalisti asfaltin hallitsemalla alueella (liite 1). Teokseen kuului myös työryhmästä ja vapaaehtoisista kaupunkilaisista koostunut joukko apuporisijoita. Apuporisijat tunnisti yhtenäisistä seppeleistä, jotka myös olivat osa teoksen visuaalista puolta.

Ajatuksia ja keskustelua herätettiin katuun porinapenkkien edustalle teipattujen sanojen (esim. kiittäminen, rohkeus) ja olennaisten asioiden harjoitteiden avulla (liite 2). Kirjeissä, jotka myös noudattivat teoksen visuaalista ilmettä ja yhtenäistä värimaailmaa, pohdittiin tulevaisuutta valmiiksi painettujen apukysymysten avulla. Viikonloppuiltoina konttiin katettujen illallisten äärellä neljä toisilleen tuntematonta oululaista pääsivät puhumaan merkityksellisistä asioista tunnetun oululaisen johdolla. Keskustelujen aiheet oli valikoitu kaupunkilaisten äänestyksen tuloksena ja osallistujien oman kiinnostuksen mukaan. Aiheita olivat esimerkiksi kiitos ja anteliaisuus sekä rauha ja riittävä elämä. (Olennaistamo, hakupäivä 30.9.2014; Sanomalehti Kaleva, hakupäivä 30.9.2014.)

Teos syntyi vuorovaikutuksesta yhteisön kanssa, mutta sen kokemukselliset elementit olivat Niskalan ja hänen työryhmänsä käsialaa. Kaupunkilaisia osallistettiin mukaan, mutta pääasiassa teoksen tematisoinnista ja visuaalisesta ilmeestä vastasi taiteilija taiteilijatyöryhmineen. Kyseessä oli julkinen teos, jota ilmeisesti ainakin Oulun

kaupunki sponsoroi. Niskala on tunnettu kaupunkitaiteilijana laajoista yhteisöllisistä teoksistaan, jotka yhdistävät ihmisiä ja toimivat vuorovaikutuksessa julkisen tilan kanssa.

Olennaistamossa yhteisön muodostivat kaupunkilaiset (oululaiset) ja laajemmin kaikki teokseen osallistuneet. Laumassa yhteisön muodostaa kulloinkin mukana olevat osallistujat, esimerkiksi koululuokat. Laajemman yhteisön muodostavat kaikki Lauma-projektin tapahtumissa mukana olleet. Voisi ajatella, että jo olemassa olevan talliyhteisön sisälle ja viereen on syntynyt myös uusia yhteisöjä. Lauma on yhdistävä tekijä.

Yhteisötaidetta ei voida määritellä ilmaisutavan mukaan. -- Yhteisö voi olla muodostunut eri tavoilla. Sen voivat muodostaa nuoriso, vanhukset, tietyn koulun oppilaat, lähiön asukkaat tai maahanmuuttajat (Sederholm 2000, 192). Yhteisötaiteesta kertova nettisivusto tiivistää yhteisötaiteen kahteen virkkeeseen: Yhteisötaide on taiteellisen toiminnan muoto, jossa olennaisinta on taiteen ja taiteilijan oleminen yhteisön keskellä. Yhteisötaiteessa taiteen avulla pyritään luomaan muutos yksilöiden ja yhteisöjen sosiaalisessa todellisuudessa – yhteisön osallistuessa tekemiseen tai teokseen kommunikaation ja vuorovaikutuksen avulla (Yhteisötaideverkkomateriaali 2008, hakupäivä 10.8.2014.)

Kontekstisidonnaisuus

”Yhteisötaiteessa pyritään tuottamaan kokemuksia luomalla tilaa vuorovaikutukselle, osallistumiselle ja keskustelulle. Korostettaessa tilanteen erityisluonnetta, paikkaa, ajankohtaa ja sosiaalista muutosta, tulee yhteisötaiteesta katoavaa ja ohimenevää. Tämän, sekä projektien monien erilaisten toteutustapojen, johdosta ei yhteisötaidetta aina välttämättä edes huomaa taiteeksi.” (Sederholm 2000, 114-115.)

Lauma liitettyä yhteisöön muodostaa kontekstin – määritelmä on pätevä vain tässä yhteisötaideteoksen kontekstissa. Yhteisötaide on jo lähtökohtaisesti yhteiskunnallisesti ja sosiaalisesti kontekstuaalista: siinä taiteellinen työ tehdään jonkin ryhmän tai yhteisön ehdoilla, heidän kanssaan ja heitä varten. Taiteilija toimii taiteellisen työn ohjaajana ja tuottajana. (Remes, Marjo 2011.)

Myös Lauma on ennen kaikkea tilanne, johon osallistujat tulevat mukaan. Taide toimii keskustelun avaajana. *Lauma* on konteksti, jonka sisällä kommunikoidaan molemmin puolin – ei pelkästään taiteilijalta yleisölle, ja juuri tässä tilanteessa luodaan merkityksiä, keskustellaan asioista ja muodostetaan oma suhde Laumaan. Tämänkaltainen kontekstisidonnaisuus tekee yhteisötaiteesta ”hetken taidetta” – katoavaa ja ohimenevää. Sederholmin mukaan lähtökohta keskustelulle voisi olla ajatus, että taide on asioiden merkityksellistämistä: se ei tapahdu irrottamalla asiat yhteyksistään ja siirtämällä jollekin neutraalille estetiikan alueelle, vaan tekemällä asioita näkyväksi tässä ja nyt. Tällaisessa taiteessa on muitakin arvoja kuin esteettiset. Etenkin ohimenevyys ja tilapäisyys ovat saaneet merkitystä. Nykyaikaisissa ei ole keskeisintä tehdä pysyviä monumentteja. Tämä ajatus pätee mielestäni hyvin myös Lauma-teoksen kohdalla. (Sederholm 2000, 181.)

”Tilanteiden luominen on keino ottaa kantaa ja vaikuttaa asioihin. Yhteisötaiteessa käsitellään usein asioita, joilla on suoraan merkitystä ihmisten elämälle. Siksi monet yhteisötaiteen projekteista ovat sosiaalisia” (Sederholm 2000, 115.)

2.3 Muuttuva rooli

”Yhteisötaiteessa taiteilijan rooli yksinäisestä luovan työn tekijästä, ideoijasta ja toteuttajasta, muuttuu. Perinteisesti myyttisenä nähty taiteilija laskeutuu arjen tasolle ja asettaa itsensä yhteisön keskelle kansalaiseksi. Hän tarjoaa taitonsa ja tietonsa yhteisön käyttöön ja harjoittaa taitojaan toisten hyväksi. Näin ollen taiteilija toimii edelleen oman ammattinsa edustajana, muttei välttämättä tuota itse mitään. Taiteilija toimii pikemminkin taiteellisen toiminnan mahdollistajana, organisaattorina, joka ideoi ja järjestää edellytyksiä toiminnalle.” (Yhteisötaideverkkomateriaali 2008, hakupäivä 10.8.2014.)

Yhteisötaiteessa taiteilijalla voi olla monenlaisia rooleja organisaattorin lisäksi: tuottaja, ohjaaja, käsikirjoittaja, aktivisti, reportteri (kerää informaatiota ja kiinnittää ihmisten huomion asioihin) ja analyytikko (tekee tulkintoja asioista ja tutkijana on itse tutkimuksen ytimessä). Taiteilija on myös kokija, vastaanottaja ja toisten ihmisten kokemusten välittäjä. Taiteilijan roolin voidaan joskus nähdä myös lähenevän kouluttajan roolia. (Yhteisötaideverkkomateriaali 2008, hakupäivä 10.8.2014.)

Näistä luetelluista rooleista löytyy paljon jo ”valmiiksi pureskeltua” kirjoitettua tietoa enkä erittele tässä yhteydessä yksityiskohtaisemmin sitä, mitä kaikkea nämä yksittäiset

roolit pitävät sisällään, tai miten ne ovat toteutuneet Lauma-teoksen kohdalla. Erittelyjen sijaan jatkan käsittelemällä esimerkkien kautta taiteilijan roolia yhteisötaiteessa tekijyyden näkökulmasta, jota päätelmieni mukaan määrittelee käytännön tilanteen ohella myös taiteilijan oma näkökulman valinta ja näkemys.

Kantosen ja Purhosen käymä keskustelu Mustekalan artikkelissa vastaa hyvin kysymykseen siitä, millaisia tekijyyksiä yhteisötaiteesta voi löytää. Kantonen vastaa Purhosen kysymykseen esimerkin kautta:

”Joissakin yhteisötaideprojekteissa taiteilija pysyy koko prosessin ajan auktoriteettina, hän on projektin alullepanija, keskustelujen koordinoija, tulosten esittäjä, ja hän pyrkii ohjaamaan myös merkityksen muodostumista. Toisissa projekteissa taiteilija pitää merkityksen avoimena koko prosessin ajan.” (Kantonen & Purhonen 2009.)

Kantonen on valinnut esimerkiksi kaksi taiteilijaa, molemmat hänelle itselleen läheisestä koulumaailmasta:

Pienten lasten kanssa työskentelevä keramiikkataiteilija Jaana Brinck edustaa vahvaa tekijyyttä ja kuvataiteellista auktoriteettia. Hän määrittelee koulun julkiseen tilaan myöhemmin esille tulevaan teoksen estetiikan ja värimaailman. Samalla teos tuo herkällä tavalla esiin lasten havaintoja ja esittämisen tapaa. Tällaista vahvan auktoriteetin tapaa on joskus kritisoitu siitä, että tekijä ”ulkoistaa” manuaalisen työn yhteisölle ja varaa itselleen teosten suunnittelun ja merkitysten muodostamisen. Kantosen mukaan joidenkin yleisöryhmien kanssa on mielekästä toimia auktoriteettina ja ohjata lopputuloksen rakentamista. Pienille lapsille ei voi antaa vastuuta pitkäjänteisestä työn organisoinnista ja julkisen teoksen suunnittelusta. (Kantonen & Purhonen 2009.)

Saksalainen Hollannissa työskentelevä Annette Krauss edustaa toisenlaista auktoriteettia. Tekijän jälki ei näy lopputulosten visuaalisessa ilmeessä kovinkaan selvästi. Valokuvat ja videot ovat kokonaan nuorten tekemiä. Krauss käyttää auktoriteettiaan tematisoimalla tekemistä käsitteellisesti jo työskentelyn aikana ja myöhemmin hän järjestää materiaalin verkkosivuille tai kirjaan erilaisten otsikoiden ja alaotsikoiden alle. Tekijyys lähestyy osallistavaa kenttätöitä tekevän tutkijan tekijyyttä. Taiteilija suunnittelee projektin aiheen, valitsee yhteisön, ohjaa tiedonhankintaa, tematisoi ja otsikoi yhteistyössä hankittua tietoa. Kantosen mukaan tällainen

käsitteellistävä tekijyys on ominaista juuri tälle ajalle ja tutkimusmaailmaa lähestyvälle taiteelle. (Kantonen & Purhonen 2009.)

Kantosen kuvaamat esimerkit ovat lähtökohtaisesti hyvin erilaisia, vaikka molemmat taiteilijat edustavatkin omalla tavallaan vahvaa auktoriteettia. Ensimmäisessä esimerkissä Brinckin teos on julkisessa tilassa ja sen toteutukselle on luultavasti annettu tiettyjä reunaehtoja, jolloin taiteilija on valmiiksi valinnut estetiikan ja värimaailman. Tässä esimerkissä tekijän jäljen voi siis nähdä konkreettisesti lopputuloksessa. Myös teoksen yhteisö, pienet lapset, liittyy lähtökohtaisesti taiteilijan tekemiin valintoihin. Kuten Kantonen toteaa heille ei voi antaa vastuuta pitkäjänteisestä työn organisoinnista ja julkisen teoksen suunnittelusta. Kraussin auktoriteetti taas ei näy niinkään lopputulosten visuaalisessa ilmeessä, mutta hän vastaa suunnittelutyöstä ja tematisoi tekemistä käsitteellisesti ja järjesteleä nuorten tekemän materiaalin verkkosivuille. (Kantonen & Purhonen 2009.)

Omassa tekijyydessäni Laumassa on piirteitä näistä molemmista esimerkeistä. Esimerkiksi Laumassa otetut valokuvat ovat suurimmaksi osaksi osallistujien ottamia, jotka minä järjestän verkkosivuille erilaisten otsikoiden alle. Tekijyyteni lähestyi siis Kraussin kohdalla kuvattua osallistavaa kenttätöötä tekevän tutkijan tekijyyttä – mikä onkin luonnollista, kun kyseessä on opinnäytetyön tutkimusprosessi. Myös käsitteellinen tematisointi kuuluu yleisesti työskentelytapohini kaikessa taiteen tekemisessäni.

Osallistujien ottamien kuvien kautta pystyin tekemään tematisointia, mutta ennenkaikkea tutkimaan, minkälaisiin asioihin osallistajat olivat kiinnittäneet huomiota ympäristössä. Tutkimusprosessin kannalta kuvamateriaalin tutkimisella olikin minulle suurta merkitystä: työpajojen aikana hetkessä reflektoinnin lisäksi pystyin kuvien kautta palaamaan tilanteisiin ja tarkastelemaan niitä uudella tavalla. Valintaan, miksi Laumassa valitsin itse blogiin tulevat kuvat, vaikutti myös käytännön asiat: jos projektissa olisi ollut enemmän yhteistä aikaa käytettävissä, myös kuvat olisi voinut käydä läpi ja järjestellä verkkosivuille yhdessä. Joka tapauksessa lopullisissa valinnoissa vastuuhenkilö projektissa olisin minä; olen vastuussa verkkosivujen lopullisesta sisällöstä ja sinne ladattavasta materiaalista.

Vastuunottajan rooli

Tiina Purhonen kiteyttää Kantosen sanat toteamalla, että taiteilija on siis kuitenkin keskeinen vastuullinen teoksen alkuunpanija ja suunnittelija, jonka työ alistuu kuitenkin loppujen lopuksi kritiikille. Asetelma on siis tässä mielessä taiteelle perinteinen, vaikka tekijyyden voisi ajatella jakautuvan myös teoksen toteutukseen osallistuvan yhteisön kesken. (Kanttonen & Purhonen 2009.)

Taidemaalari ja yhteisötaiteilija Maj-Britt Huovila kertoo pitävänsä projekteissaan langat omissa käsissään. Hänen projekteissaan voi olla mukana isompikin työryhmä, esimerkiksi valokuvaaja ja graafikko tekemässä visuaalista ilmettä, mutta Huovila itse on kuitenkin se, joka rajaa elementit kokemuksellisesti yhtenäiseksi. Samassa yhteydessä hän puhui taiteilijan rooliin liittyvästä vastuusta. Purhosen kiteytyksen yhteydessä Huovilan sanat on helppo ymmärtää. (Huovila, keskustelu 15.9.2014.)

Yhteisötaiteessa niin taiteilijan roolin kuin yleisön ja yhteisön osallistumisenkin suhteen on erilaisia painotuksia. Taiteilijan rooli vaihtelee projektin mukaan – hän operoi monissa erilaisissa rooleissa ja asemissa jopa yksittäisen projektin sisällä. Rooli voi vaihdella näkyvämmästä organisoijasta ja innostajasta huomaamattomampaan olosuhteiden järjestäjän rooliin. Taiteilija voi myös vastata teoksen visuaalisen ilmeen toteuttamisesta kokonaan tai vastuu voidaan jakaa kaikkien osallistujien kesken. Yhteisötaiteellisista prosesseista myös kerrotaan ja niitä kuvaillaan hyvin eri tavoin, jos mukana on esimerkiksi rahoittaja tai taideinstituutio. (Haapala 1999, 81; Yhteisötaideverkkomateriaali 2008, hakupäivä 10.8.2014; Aarnio, Suvi 2007, 256.)

Suzanne Lacyn mielestä yhteisötaideteoksen äärellä tulee huomioida yleisöjen (yhteisötaiteessa siis myös osallistujien) monenlaiset sitoutumisen asteet teoksen äärellä. Hän kuvaa näitä sitoumuksia ympyräkuviolla, jossa on monta sisäkkäistä kehää. Keskiympyrällä on teoksen vastuunottajan rooli, mutta sanoman kannalta uloimpienkin kehien yleisöillä on merkitystä. Kehät ikäänkuin sysäävät viestiä eteenpäin. Tämän kuvaton rakenteen avulla sain hahmotettua kuvalliseksi myös sen ajatuksen, jota kokoajan olin tarkoittanut sillä, että jokainen voi osallistua Laumaan siihen sopivaksi katsomallaan tavalla ja valiten oman paikkansa (liite 3). Jokaisella on paikkansa tässä yhteisössä, mutta myös oikeus jättäytyä sivummalle tai olla epäsosiaalinen. Jokaisen valitsemalla paikalla on merkitystä teoksen sanoman kannalta. Myös Huovilan kanssa

käymäni keskustelun palaset alkoivat loksahdella paikoilleen kehäajattelman kautta. Hahmotin mielestäni nyt sen, mitä Huovila puhui yhteisötaiteilijan vastuusta ja siitä, kuinka hän pitää omissa yhteisötaideprojekteissaan langat omissa käsissään, hahmottaa teoksen ytimen ja rajaa kokemukselliset elementit sen ympärille yhtenäiseksi. (Kantonen & Purhonen 2009; Huovila, keskustelu 17.9.2014.)

Pirjo Roponen-Lunnas kirjoittaa yhteisöllisen taidetoiminnan yleistymiseen liittyvistä ongelmista, jotka hän hahmottaa luovuuden ja hallinnan välisinä jännitteinä. *Vuorovaikutus, prosessinomaisuus ja sitoutuneisuus* ovat yleisesti tunnustettuja ja keskeisiä yhteisötaiteen kriteereitä: Vuorovaikutuksessa ja dialogissa tärkeää on kuuntelemisen taito. Pitempiaikainen sitoutuminen taas tuo mukanaan yhteisöllisen toimintaan kuuluvan prosessin. Se, miten avoin tai ennalta määriteltä lopputulos on, kertoo hänen mukaansa luovuuden ja hallinnan luomista jännitteistä. Oman paikkani Laumassa hahmotin juuri kuvatun kaltaisessa luovuuden ja hallinnan välitilassa. (Roponen-Lunnas 2013.)

Erilaista luovuutta ja humaanista taitoa

”Yhteisötaiteessa taiteilijalta edellytetään uudenlaista osaamista. Yhteisön kanssa työskenneltäessä taiteilijalta vaaditaan muun muassa analysointitaitoja, sosiaalisia taitoja, organisatorisia taitoja sekä yhteiskunnallisten organisaatioiden ja rakenteiden tuntemusta ja yhteistyökykyisyyttä. Taiteilijalta voidaan odottaa subjektiivisuutta ja empaattisuutta sekä intuitiivisuutta, kokemuksellisuutta ja tarkkailevaa asennetta. Taiteilijan alkaessa analysoida sosiaalista tilannetta taiteensa kautta, vaaditaan häneltä taitoja, joita oletetaan olevan yhteiskuntatieteilijällä, tutkivalla journalistilla tai filosofilla.” (Yhteisötaideverkkomateriaali 2008, hakupäivä 10.8.2014.)

Lea Kantonen kirjoittaa siitä, kuinka yhteisötaiteilija tarvitsee erilaista luovuutta kuin yksin työskentelevä taiteilija: kuuntelemiseen liittyvää luovuutta. Dialogisesti työskentelevät yhteisötaiteilijat kuuntelevat toisten ideoita, kehittelevät niitä eteenpäin, sovittelevat niitä yhteen toisten ideoiden kanssa ja mahdollistavat niiden toteuttamisen (Kantonen 2007, 59.)

Yhteisötaiteessa taiteilijalta vaaditaan henkilökohtaista sitoutumista käsiteltäviin asioihin. Eettinen vastuu toiminnan ja teoksen vaikutuksista on myös taiteilijalla. Siksi taiteilijan on pohdittava ammatillista suhdettaan kohderyhmäänsä eli yhteisöön.

Erityisesti yhteisötaiteilijalta vaaditaan epävarmuuden sietokykyä: lopputulosta ei voida etukäteen määrittää eikä ennakoida, ja tarkan suunnitelman mukainen eteneminen on mahdotonta. (Haapala 1999, 100.)

Yhteisötaiteessa taiteilijan ei kuitenkaan tarvitse osata ja hallita kaikkea, sillä yhteyksiä ja yhteistyön mahdollisuuksia voidaan hakea monilta eri suunnilta, eri tieteiden ja yhteiskunnan eri toimintasektoreiden väliltä. Yhteisötaiteilijan rinnalla voi työskennellä eri ammattiryhmien edustajia kuten sosiaalityöntekijä, nuorisotyöntekijä, taidekasvattaja tai ympäristösuunnittelija. Yhteisötaiteellisissa projekteissakin taiteilija on vain taiteilija. (Hiltunen & Jokela 2001, 17; Hiltunen & Jokela 2001, 10.)

Myös itse pyysin mukaan Lauman toteutukseen tarvittaessa muiden ammattiryhmien edustajia. Avustajien tarpeen arvioin aina ryhmäkohtaisesti. Yhdessä toteutuksessa mukanani oli erityisluokan opettaja ja psykiatrinen sairaanhoitaja Helena Kolppanen. Taiteiden yön tapahtumassa hevoslauman kohtaamisessa oli kanssamme myös ratsastuksenohjaaja Laura Koivukangas. Lisäksi osallistujilla oli tarpeen mukaan omia avustajia. Kuvataiteilijana oman osaamiseni tunnistamiseen kuuluu osata arvioida, milloin mukaan tarvitaan myös toisen ammattiryhmän edustajia.

”Soveltavat projektit vaativat toteuttajilta usein muitakin kuin oman taiteenalan taitoja. Ryhmätyö-, projekti-, hoito- ja opetusmenetelmien tuntemus voi auttaa. Ymmärrys kunkin osallistujaryhmän erityistarpeista on välttämätöntä. Toisaalta soveltavien projektien ytimessä on yleensä kyse ihmisten kohtaamisesta taiteen keinoin. Sitä humaania taitoa voi löytyä entuudestaan ja sitä voi kehittää kokemusten kautta. Lisäksi yhteistyötahoina toimivat koulut, yritykset, yhteisöt ja laitokset osaavat ammattitaidollaan perehdyttää taiteilijaa omiin toimintaympäristöihinsä”
(Virtala, hakupäivä 30.9.2014.)

Minna Heikinaho sanoo Lapin yliopiston Kide-lehdessä yhteisötaiteen olevan erilaisuuden etsimistä ja uudenlaisen taiteilijaidentiteetin luomista uuden nimikkeen alla. Yhteisötaide on toimintaa suhteessa ympäristöön ja sen ihmisiin, ihmisten mukaanottamista taiteelliseen prosessiin. Ihmiset voivat olla osana teosta tai sitten he voivat olla tekijöinä myös itse. Yhteisötaide nostaa esiin arkipäivän kysymyksiä taiteen kielen kautta sekä toisaalta hahmottaa taiteilijan roolissa tapahtuneita muutoksia. (Yhteisötaide 2014, hakupäivä 10.8.2014.)

3 YHTEISÖTAIDeprojekti LAUMA

Esittelen aluksi teokseni idean ja sen suhteen taiteelliseen tutkimukseen. Käyn läpi pääpiirteittäin tekniset ja käytännölliset asiat. Esittelen mukana olleet ryhmät ja käsittelen projektin yhteydessä toteutetun ympäristötaideteoksen materiaaleja ja tekniikkaa sekä työpajojen käytännön toteutusta. Muistijälkiä -osiossa käsittelen lyhyesti projektin ja kokemusten dokumentointia. Lopuksi arvioin teosta kokonaisuutena sekä siihen liittyviä osia ja arvioin teoksen tähän astista toteutusta suhteessa sen ideaan.

3.1 Teoksen idea

Halusin löytää opinnäytetyölleni aiheen, jonka kautta käsitellä yhteisöä ja yhteisötaidetta. Ensimmäisenä tehtävänäni oli siis tavallaan ratkaista esittämisen perusongelma: miten kuvata jotakin? Miten kuvata yhteisöä teososassa ja käsitellä samalla taiteilijan roolia yhteisötaideteoksessa tutkimusosassa? Aiheen tuli olla sopivan neutraali, jotta se sopisi erilaisille ryhmille ja yleisölle, mutta sillä tuli olla ”toinenkin puoli”, jonka kautta aihe olisi myös minulle tutkimuksen tekijänä ja taiteilijana kiinnostava ja motivoiva, heittäytymisen arvoinen. Onhan kyseessä toiminnallinen opinnäytetyö, jossa toiminta ja tutkimus toteutetaan samanaikaisesti. Oleellista on tutkimusosan ja teososan yhteensopivuus – tästä lähtökohdasta alkoi myös opinnäytetyöni ideointiprosessi.

Taiteen tutkimuksessa haetaan uusia näkökulmia ja asiayhteyksiä erinäisiin teemoihin ja otetaan vastuu ja vapaus tulkinnasta. Yhteisötaiteen lähtökohtana on yhteisö – tässä se on myös kielikuvan kautta teoksen aiheena. Määrittelemätön *yhteisö* synnytti ajatuksen epämääräisestä joukosta, laumasta. Samalla syntyi myös henkilökohtainen motiivi sekä tavoite teokselle: käsitellä Lauman kautta itselleni tärkeitä asioita kuten solidaarisuutta eli yhteisvastuullisuutta, yhteenkuuluvuuden tunnetta ja myötämielisyyttä kanssaihmissä kohtaan. Ottaen vielä huomioon, että yksilön ja yhteiskunnan suhteen pohtiminen on yhteisötaiteessa erityisen tärkeää, olin mielestäni saanut ideasta kiinni. (Hannula 2001, 87.)

Taiteellinen tutkimusprosessi on yhtä aikaa riski ja mahdollisuus. Koska yhteisötaiteessa myös teos on prosessi, otin omaksi tavoitteekseni Laumassa *prosessiin*

heittäytymisen taidon. Käytännössä se tarkoitti omaa rooliani Laumassa: ei pelkästään taiteilijana ja tutkimuksen tekijänä vaan myös yhtenä Lauman eli yhteisön jäsenenä. Lauma-yhteisötaideprojekti taas on jatkuva prosessi: tämä opinnäytetyöosuuden voi nähdä sen pilottivaiheena, jossa se määrittelee itse itseään ja luo mahdollisia edellytyksiä jatkumolle. Prosessiin heittäytyminen tuntui hypyltä tuntemattomaan, mutta olin utelias ottamaan vastaan mahdolliset riskinoton tuomat mahdollisuudet. (Hannula 2001, 84.)

Yhteisö-Lauma -vertauskuva

Kun idea laumasta oli syntynyt, aloin tapani mukaan hakea asiayhteyksiä sanakirjojen avulla. Käytän vastaavantuoppistä tematisointia muutenkin usein taiteellisessa työskentelyssäni. Aloin pallotella sanoilla ja käsitteillä ja pohtia, minkälaisia asiayhteyksiä niiden välillä voisi olla. Taiteessa ja tarinoissa käytetään paljon eläinhahmoja vertauskuvina. Ajattelin, että *yksilö-yhteisö* -asetelmaa voisi myös olla helpompi lähestyä vertauskuvan kautta. Osallistujathan olisivat yksilöinä Lauman jäseniä.

”Lauma on lähekkäin olevien, elävien tai yhteen kuuluvien, tavallisesti elollisten olioiden järjestymätön joukko.” Pidin heti tästä SuomiSanakirjan määritelmästä – se tuntui juuri sopivan epämääräiseltä kuvaamaan sitä vielä tuntematonta yhteisöä, joka tulisi olemaan osa Laumaani. Käytin lausetta myös mainoslauseena ilmoituksissa etsiessäni ryhmiä projektiin. (Lauma, hakupäivä 2.5.2014.)

Lauma merkitsee isoa joukkoa eläimiä ja se tuo turvaa joillekin eläimille. Esimerkiksi seeprayksilö sekoittuu raitojensa avulla lauman sekaan ja niin saalistajan on vaikeampi huomata sitä. Toisaalta saalistajat havaitsevat suuren lauman yksittäistä eläintä helpommin. Laumassa on kuitenkin paljon todennäköisempää selvitä, sillä ympärillä saattaa olla satoja muita yksilöitä suojaamassa. Lauman jäsenet saattavat myös suojella muita jäseniä. Myös yhteisön toiminta on usein kaksisuuntaista sisältäen antamisen ja saamisen periaatteen. Hyvin toimiva yhteisö antaa jäsenilleen enemmän kuin jos jokainen sen jäsen toimisi erikseen yhteisen päämäärän saavuttamiseksi. (Lauma 2014, hakupäivä 10.8.2014; Yhteisö 2014, hakupäivä 10.8.2014.)

Poimin vielä muutamia Lauma -teoksen tematisoinnin kannalta tärkeitä tuntuneita lauseita yhteisöstä:

Lyhytkestoisimmat yhteisöt saattavat kokoontua vain kerran, minkä jälkeen sen jäsenet häviävät omille teilleen. -- Yhteisön jäsenet eivät ole tapahtuman aikana välttämättä vuorovaikutuksessa, vaan jakavat ainoastaan saman, ainutkertaisen kokemuksen ja kokevat sitä kautta yhteisyyttä. -- Biologiassa yhteisö voi muodostua myös kasveista tai eläimistä, jotka elävät tai kasvavat samalla alueella ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään. (Yhteisö 2014, hakupäivä 10.8.2014.)

Myös projektin yhteydessä toteutettu ympäristöteos on lauman kaltainen: osa jää ja osa lähtee, osa kestää kauemmin. Kaikki teosprosessissa mukana olleet eivät ole vuorovaikutuksessa keskenään vaan yhteisyys syntyy Lauman erilaisiin kokemuksellisiin elementteihin osallistumisen kautta. Kokemukselliset elementit ovat yhteisötaiteen todellisia materiaaleja – niitä, joista yhteisötaideteos eli prosessi muodostuu. Lauman todellisia materiaaleja kävin läpi jo käsittelyosassa.

3.2 Osallistujaryhmät

Löysin mukana olleet ryhmät omien kontaktieni avulla. Ensimmäinen mukaan saamani ryhmä oli oman poikani luokka Oulun steinerkoulusta. Työpajat pidettiin kolmena aamupäivänä Villa Pukkilan ympäristössä Oulun Hietasaarella. Villa Pukkila on Oulun steinerkoulun vanhempainyhdistyksen omistama ja hallinnoima idyllinen vanha huvila pihapiireineen. Toinen koululaisryhmä tuli Oulaisten yläkoulusta: olin yhteydessä tuttuun kuvataideopettajaan, joka luovutti mielellään oppilaansa hoiviini kahtena toukokuuisena iltapäivänä. Nämä työpajat toteutettiin Oulaisissa Ratsu-Ateljeen talliympäristössä.

Kolmas ryhmä oli Ratsu-Ateljeen asiakkaaksi saapunut ryhmä Oulun Tyttöjen Talolta. Heidän kanssaan minulla oli käytettävissä vain yksi iltapäivä kesäkuussa, mutta he olivat erityisen kiinnostuneita projektiin osallistumisesta, joten järjestimme heille mahdollisuuden työpajaan heidän vierailunsa yhteyteen ja teimme poikkeuksellisesti hevoset kipsistä valamalla. Tyttöjen Talon toiminta on lähtökohtaisesti yhteisöllistä ja

sen tarkoitus on tukea tyttöjä naiseksi kasvamisessa. Ryhmän ikähaitari oli noin 16-29 vuotta ja mukana oli myös maahanmuuttajia.

Näiden ryhmien lisäksi pidin avoimia työpajoja tallilla (kolme tapaamiskertaa kesäkuussa). Mukana avoimissa työpajoissa oli noin 18 osallistujaa, jotka löysivät paikalle netissä ja tallilla tekemäni markkinoinnin kautta (liite 4). Avoimen työpajan osallistujat olivat noin 5- 14 -vuotiaita tyttöjä.

3.2.1 Materiaalit ja tekniikka ympäristötaideteoksessa

Yksi Lauman keskeisimmistä kokemuksellisista elementeistä oli vanhan ladon seinään toteutetut pienoisseistokset, joista on muodostunut yhteisöllinen ympäristötaideteos. Seistokset toteutettiin paperimassatekniikalla. Paperimassataikinan pääraaka-aine on keräyssanomalehtipaperista valmistettu nk. selluvilla (Ekovilla). Selluvillan lisäksi taikinaan lisätään jauhoja, liisteriä ja liimaa. Taikinan joukkoon voi lisätä myös pienen määrän ruokaöljyä, jolloin taikinaa on hieman mukavampi käsitellä, mutta on otettava huomioon, että öljyn lisääminen hidastaa teosten kuivumista. Kuivuessaan paperimassaveistos kovettuu ja sitä voi jatkotyöstää esimerkiksi maalaamalla. Maalatun teoksen voi vielä viimeistellä lakkaamalla, jolloin veistos kestää paremmin myös ulkoilmassa. (Liite 5)

Opin käyttämäni paperimassatekniikan aikanaan kuvanveistäjä Kirsi Kaulaselta sekä sittemmin halvemman variaation kuvataideopettaja Minna Korpi-Kinnuselta. Kaulasen opettamassa tekniikassa käytettiin liutujauhoa, joka on hankintahinnaltaan selvästi vehnäjauhoja kalliimpaa. Olen soveltanut tekniikkaa omassa työskentelyssäni ja työpajoissa jo vuosien ajan valiten materiaalit tilanteesta, teoksesta ja budjetista riippuen. Jauhoina käytimme päiväysvanhoja vehnä-, ohra- ja ruisjauhoja, jotka sain lahjoituksina. Oulaisissa pitämissäni työpajoissa käytettävissäni oli myös aikaisemmista projekteistani yli jäänyttä liutujauhoa.

Paperimassahevosten muottina käytimme taalainmaanhevosen muotoisia piparkakkumuotteja (liite 6), joita hankin kahta eri kokoa (9cm ja 11 cm). *Taalainmaanhevonen* on puusta veistetty, useimmiten punaiseksi maalattu hevonen, jonka pintaan on maalattu tietynlaisia koristekuvioita. Hevonen on alun perin lähtöisin

Ruotsin Taalainmaalta ja niitä on valmistettu 1700-luvulta alkaen. (Taalainmaanhevonon 2014, hakupäivä 1.8.2014.) Hevosten perusmuoto oli siis lähtökohtaisesti kaikilla sama. Muotoiluvaiheessa muotoa oli mahdollista työstää oman kiinnostuksensa mukaan ja viimeistelyvaiheessa osallistujat koristelivat hevoset haluamallaan tavalla. Koristeluun oli käytettävissä erilaisia maaleja (peitevärejä, akryylimaleja sekä kaluste- ja remonttimaaleja), lakkaa, liimaa, kuumaliimaa, servettejä, paperinaruja, paljetteja ja helmiä sekä ympäristön luonnonmateriaaleja.

Tyttöjen talolta saapuneen ryhmän kanssa teimme poikkeuksen tekniikassa ja toteutimme hevoset kipsistä samaa hevosmuottia käyttäen. Muotti kaiverrettiin hiekkaan, johon kipsi valutettiin (liite 7). Myös tämä tekniikka oli minulle entuudestaan tuttu. Työpajaa varten tein myös kokeilun ja muotoilin oman hevosen, jonka työstämistä jatkoin hedelmäveitsen avulla. Kokeilun tavoitteena oli selvittää, kuinka paljon tarvitsemme aikaa pienoisteosten toteuttamiseen: kuinka kauan kipsin tulee kuivua, että se on tarpeeksi kovaa, mutta silti sopivan pehmeää jatkotyöstöä varten. Oma kokeiluni onnistui hyvin ja kipsin työstäminen tuntui nautinnolliselta.

Käytännössä kipsin työstäminen ryhmän kanssa osoittautui kuitenkin odotettua haastavammaksi. Näytin aluksi tekniikan vaive vaiheelta: muotin kaivertamisen hiekkalaatikon hiekkaan, kipsin sekoittamisen sekä sen muottiin valuttamisen. Aikaisemmin tekemäni kokeilun avulla näytin jatkotyöstömahdollisuudet ja esimerkin lopputuloksesta.

Totetuspäiväksi sattunut sää oli Suomen oloissa harvinaisen trooppinen ja kostea ilma hidasti kipsin kuivumista. Osa hevosista halkeili jo siinä vaiheessa, kun niitä irroteltiin hiekasta, osa taas seuraavassa työstövaiheessa. Jotkut hevosista kuitenkin kestivät hyvin. Säätäkin suuremmaksi vaikuttajaksi arvioin tämän perusteella myös sekoitetun kipsin laadun. Osallistujat olivat todella innoissaan tekniikasta ja eivät ehkä malttaneet sekoittaa kipsiä tarpeeksi huolellisesti, sillä haljenneista hevosista paljastui myös ilmakuplia. En ehtinyt tarkistaa erikseen jokaista sekoitettua kipsierää. Jatkossa olisin viisaampi ja ymmärtäisin korostaa kipsin sekoitusvaihetta paremmin. Myös aikaisemmissa työpajoissa muutamilta paperimassahevosilta oli katkeillut jalkoja, joita tekijät eivät halunneet enää kiinnittää paikoilleen, mutta laumaan tietysti huolitettiin kaikenlaiset yksilöt – osallistujille tällä tavalla ilmentynyt solidaarisuus vaikutti mieluuiselta ja vahvasti ajatusta Lauman ideasta. Kokemuksellisessa mielessä kaikille

osallistujille uusi ja erilainen tapa muotoilla kipsiä hiekkalaatikolla istuskellen vaikutti onnistuneelta ja elämykselliseltä.

3.3 Käytännön toteutus

Käytännön toteutus oli jokaisen mukana olleen ryhmän osalta erilainen ja esivalmistelin työpajat kunkin ryhmän aikataulun ja muut olosuhteet huomioiden. Työpajat toteutettiin Oulussa ja Oulaisissa touko-kesäkuun 2014 aikana. Ympäristötaideteoksen toteutuspaikka on vanhan ladon ulkoseinä Oulaisissa ratsastuskoulu Ratsu-Ateljeen pihapiirissä. Vanha lato on jo vuosia toiminut kesäleirien taiteilu- ja näyttelytilana ja oli luonnollinen jatkumo tuoda taide yhä näkyvämmäksi osaksi talliympäristöä – myös ladon seinien ulkopuolelle.

Alkuvalmisteluna Lauma -projektille siivosin talkooväen kanssa ladon seinustan huhtikuun lopulla (liite 8). Aloitin myös materiaalin hankinnan Facebookin Roskalavapalstan kautta. Tätä kautta sain päiväysvanhoja jauhoja paperimassaa varten. Ennen ensimmäistä työpajaa lähetin myös sähköpostiviestin steinerkoululaisten vanhemmille. Steinerkoulu on tunnettu yhteisöllisyydestään, mutta siitä huolimatta sain yllättyä positiivisesti heti ensimmäisen työpajan alkajaisiksi: koululaisten vanhemmat toivat työpajaan niin runsain mitoin jauhoja, öljyä, paperinaruja ja maaleja, että seuraavia työpajoja varten minun ei tarvinnut tehdä enää ollenkaan materiaalin keräyksiä.

Toteutuksessa varsinaista työpajatyöskentelyä tärkeämpää oli jokaisen mukana olo sopivaksi katsomallaan tavalla: ei suorituspaineita tai pakkoa tehdä mitään. Jokainen sai teoksen idean mukaisesti valita itse oman paikkansa Laumassa.

3.3.1 Työpajojen kulku

Ensimmäisellä kokoontumiskerralla kerroin aluksi projektin taustat ja lauma-ajatuksen. Kerroin projektin yhteydessä ladon seinään toteutettavasta kasvavasta laumasta, johon jokainen osallistuja saa halutessaan toteuttaa oman yksilönsä. Työpajojen ohessa oli

lisäksi vaihtelevia lisätehtäviä. Osallistujat tekivät esimerkiksi ”Lauma -mind mapeja”, joihin he kokosivat keksimiään lauma-sanoja tai mitä vaan laumasta mieleen tulevia asioita. Oulaisten työpajoissa osallistujat myös kirjoittivat ladon seinään maaleilla keksimiään laumaan liittyviä sanoja. Lisäksi ympäristö tarjosi mahdollisuuksia spontaanille tekemiselle ja kohtaamiselle: työpajojen aikana osallistujat intoutuivat ainakin tekemään kukkaseppeleitä, pyörittelemään hulavanteita, koristelemaan kiviä katuliiduilla, harjaamaan ja rapsuttelemaan hevosia, valokuvaamaan, ottamaan rennosti ja avautumaan elämästään. Siinä missä muita projektin vaikutuksia yhteisössä on hankala arvioida, luovan toiminnan aktivoiva vaikutus oli havaittavissa välittömästi lähes jokaisen osallistujan kohdalla.

Jokaisen työpajan yhteydessä annoin myös osallistujien yhteiseen käyttöön kameran, jolla he saivat ottaa vapaasti kuvia työpajasta ja ympäristöstä. Kuvasin tietysti myös itse, mutta enimmäkseen ennen ja jälkeen tapaamisten. Kerroin, että käytän kuvia projektin omassa blogissa, mutta blogiin tulisi vain kuvia, joista osallistujat eivät ole tunnistettavissa ellei erikseen toisin sovita.

3.3.2 Taiteiden yön tapahtuma

Ympäristötaideteoksen ”ensimmäisiä avajaisia” vietettiin Oulaisten Taiteiden yön aikaan 5.9.2014. Tapahtumasta tiedotettiin netissä ja paikallislehdessä Oulaisten Taiteiden yön muun markkinoinnin yhteydessä. Avajaisten yhteydessä ladolla vieraili arviolta 40 henkilöä, pääasiassa lapsia ja nuoria, osa vanhempineen. Osa heistä oli ollut mukana työpajoissa, osa oli uusia Lauman jäseniä. Tapahtuman valmisteluissa oli mukana muutamien ystäväni lisäksi myös talliyhteisön nuoria, jotka olivat osallistuneet työpajoihin. Yksi nuorista oli myös askarrellut itse kotonaan värikkäitä kynttilälyhtyjä ladon koristamiseksi. Siivosimme ja koristelimme yhdessä ladon ja sen ympäristön tunnelmalliseksi ja katoimme tarjoilut. Ulkoseinän hevoslauma valaistiin ja tunnelmaa luotiin myös musiikilla. (Liite 9) Ladon sisällä pyöri lisäksi myös talliympäristössä toteutetun yhteisöllisen Minä ja hevonen -valokuvaprojektin kuvat seinälle heijastettuna.

Muuta etukäteen suunniteltua ohjelmaa oli vain hevoslauman keskellä vietetty 20 minuutin mittainen hiljainen hetki, nk. ”Laumaterapia”, johon kaikki halukkaat saivat osallistua. Lähes 30 henkilön kanssa auringon laskun aikoihin toteutettuna kokemus oli vaikuttava (liite 10). Samaa menetelmää olemme käyttäneet pienemmässä mittakaavassa sosiaalipedagogisen hevostoiminnan yhteydessä. Kyse on ihmisen ja hevosien välisestä vuorovaikutuksesta – yleensä ihminen on se, joka menee hakemaan ja houkuttelemaan hevosta laitumelta, mutta tässä tapauksessa hevoset saavat itse tulla ottamaan kontaktia ihmiseen, jos niin haluavat. Laumaterapia oli myös harkittu kokemuksellinen elementti, jolla on luomani viittaussuhde Laumaan ja yhteisötaiteeseen: Terapian voi nähdä tilana, jossa saa puhua vapaasti ajatuksistaan. Ryhmäterapiassa taas on kyse mukana olevien välisestä vuorovaikutuksesta.

Muusta ohjelmasta yhteisön lapset ja nuoret huolehtivat oma-alotteisesti. He tekivät kasvomaalauksia, käyntikortteja blogille, piirsivät, istuskelivat, juttelivat ja juoksentelivat välillä villisti pihapiirissä. Myös ympäristöteokseen valmistui lisää veistoksia, kun ensikertaa mukana olleet halusivat maalata aiemmin pidetyistä työpajoista ylijääneitä paperimassahevosia.

3.4 Muistijalkia blogissa

Projektin ja prosessin dokumentointia varten perustin blogin Wordpress-alustalle. Ostin projektille oman domainin www.lauma.me ja muokkasin hieman valmista pohjaa jättäen sen kuitenkin tyyliltään pelkistetyksi. Jo aluksi minulle oli selvää, että blogin sisältö tulee olemaan kuvapainotteinen. Myös blogin suhteen olin liikkeellä ajatuksella, että se tulee muotoutumaan prosessin edetessä ja näin tapahtuikin.

Blogin työstämiseen kuului työpajojen yhteydessä kamerani muistikortin täyttäneiden kuvien purkaminen. Koin osallistujien ottamien kuvien läpikäymisen erityisen antoisana. Oli mielenkiintoista nähdä, minkälaisiin asioihin he olivat kiinnittäneet huomiota ympäristössä ja minkälaisia kohtaamisia kameralle oli tallentunut. Kuvat ovat olleet arvokasta materiaalia projektin dokumentoimiselle ja minulle henkilökohtaisesti: vaikka voin vain esittää arvailuita osallistujien kokemuksista ja tuntemuksista, kuvat

ilmentävät sellaista spontaania yhteisöllisyyttä ja aktiivisuutta, jota yhteinen luova toiminta on synnyttänyt.

Koen, että blogin työstämisellä oli iso merkitys minulle myös henkilökohtaisen prosessin kannalta, vaikka käytännössä paikoitellen hankalaksi kokemani Wordpress-blogin päivittäminen hieman häiritsikin ajatusprosessia ja tutkivan reportterin rooliani. Alusta oli minulle uusi ja vaikka päivitin vain samalla kaavalla yksittäisiä kuvia tai lyhyitä tekstejä, alusta tuntui muuttuvan usein eikä toiminutkaan samalla tavalla kuin edellisellä päivityskerralla.

Mielenkiintoiseksi mahdollisuudeksi blogin pidossa löysin juuri tämän projektin toteutuksen kannalta toimivan avainsana/tag -toiminnon, jonka kautta voi helposti selata esimerkiksi tietyn työpajan aikana otettuja kuvia tai seurata pelkästään ladossa olevan hevoslauman kasvamista. Käytännössä kuvien läpikäyminen oli hyvin aikaa vievää: kuvia oli joissain työpajoissa otettu jopa satoja. Nettiin valikoin kuvia sillä perusteella, että ne olisivat mahdollisimman monipuolinen läpileikkaus kaikesta kuvamateriaalista. Jatkoa ajatellen reportterin rooliin ja blogin päivittämiseen täytyisi myös varata runsaasti enemmän aikaa. Tapaisin mielellään vielä osallistujat ja kävisin läpi kuvia yhdessä heidän kanssaan – yhteydet heihin on olemassa ja projektin jatkuessa näin voi hyvin vielä tapahtuakin.

Taiteilijan rooliin ja vastuuseen liittyy myös eettinen asenne. Projektiin mahtuu monta yksittäistä kohtaamista, jotka koin todella merkityksellisenä. En kuitenkaan lähde erittelemään niitä yksityiskohtaisesti, sillä haluan kunnioittaa jokaisen osallistujan yksityisyyttä ja säilyttää nämä hetket lahjana osallistumisestamme.

3.4.1 Kokemusten dokumentointi

”Viime aikoina on alettu miettiä, miten puutteellista on dokumentoida performansseja tai installaatioita valokuvin tai edes videokameran avulla. Täydellistä dokumenttia ei koskaan saada, sillä siitä puuttuu aina sen hetkinen tilanne, vastaanottajan kokemus. Vastaanottajat kokevat samat paikat, tilat, ja tilanteet eri tavoin, omista odotuksistaan, lähtökohdistaan ja elämäkokemuksistaan, ja jopa kulloisestakin mielialastaan riippuen.

Teos – installaatio, esitys, elokuva, luettu kirja – vaihtelee, ja katoaa lopulta kokonaan sellaisena kuin se oli. Se jää vain muistijälkinä kokijoiden mieliin.” (Sederholm 2000, 180.)

Koska lopulta myös Lauma -teos jää vain muistijälkinä mieleen, myös blogi on muodoltaan eräänlaisia ”muistijälkiä”. Jos joku osallistuja tulee myöhemmin selanneeksi blogia, voi siellä vastaan tuleva kuva vahvistaa tai muokata omaa muistijälkeä. Blogin kautta myös projektin ulkopuolisella yleisöllä on mahdollisuus muodostaa oma suhteensa Laumaan. Blogi voi toimia myös keskustelun avaajana ja nyt, kun pohja on olemassa, sitä on mahdollista rakentaa tulevaisuudessa myös yhdessä osallistujien kanssa.

3.5 Teososan arviointia

Pohjaan tämän teososani oman arvioinnin osuuden Lea Kantosen ja Tiina Purhosen käymään dialogiin yhteisötaiteesta ja taidekritiikistä. Käsittelen tekstissä sekä teosta kokonaisuutena että siihen liittyviä osia. (Kantonen & Purhonen 2009.)

Lauma on jatkuva prosessi, mutta koko projektin tähän astisen ajan olen pyrkinyt tarkastelemaan teosta ikäänkuin liikkumalla *Lauman* kehällä ja ottamalla välillä etäisyyttä keskeiseen rooliini vastuunottajana. Arvioin teoksen tähän astista toteutusta suhteessa sen ideaan. Näen opinnäytetyön arvioijat tässä tapauksessa eräänlaisessa kriitikon roolissa. Myös heillä on mahdollista muodostaa oma suhteensa laumaan ja liikkua sen kehällä. Opinnäytetyön aikana toteutetulle ns. pilottivaiheelle asettamani tavoitteet koen nyt täytetyksi. Sain selvitettyä, mistä Laumassa on pohjimmiltaan kyse ja hahmotin sen edellytykset jatkua osana talliympäristön luovaa hevostoimintaa. Vaikka talliympäristö ei Lauman ajatuksen toteuttamiselle olekaan välttämätön, on sillä kuitenkin suuri merkitys osana teoksen kontekstia.

Kokemuksellisista elementeistä koostuva aineeton teos

Pidän ideaani toisaalta hyvin yksinkertaisena, mutta samalla mielenkiintoisena ja monitasoisena. Ajatusleikki ja pallottelu *lauman* ja *yhteisön* käsitteiden ympärillä jaksaa kiinnostaa minua edelleen. Koska kyse on lopulta immateriaalisesta teoksesta, *suhteesta*

laumaan, riittää sen sanallistamisessa myös haastetta. Jälkeenpäin tottakai huomaan asioita toteutuksessa, joita olisin voinut tehdä toisin pidemmän harkinnan kautta, mutta toisaalta projektille asettamani omakohtainen tavoite ”heittäytymisen taito” ei olisi voinut toteutua samalla tavalla kuin se tapahtui nyt. Olennainen osa tätä yhteisöteosta on myös itse olla yksi laumanjäsen, jolla yhtä lailla on oikeus mennä mukaan tilanteisiin juuri sen hetken tuntemuksella, omaa herkkyyttään seuraten. Myöhemmin ymmärsin tämän herkkyyden juuri taiteilijan erityiseksi lahjaksi, josta on erityistä hyötyä juuri yhteisötaiteen parissa. Tämä asia hahmottui selvästi yhteisötaiteilija Maj-Britt Huovilan kanssa käymäni keskustelun myötä.

Ympäristöteoksen arviointia

Myös projektin yhteydessä tehtyä ympäristöteosta voidaan arvioida suhteessa teoksen ideaan. Teos on luotu paikkasidonnaisista lähtökohdista ja se nojaa paikallisen talliyhteisön toimintaan. Paikkasidonnaisessa taiteessa on kyse ilmaisusta, jossa paikan merkitys korostuu teoksen nimittävänä tekijänä. – Paikkasidonnainen taide tulee parhaiten ymmärretyksi kontekstissa, jonka ehdoilla se on luotu (Wikipedia). Tässä suhteessa hevoslauma talliympäristön ladossa, joka on myös toiminut useita vuosia hevostaideleirien tapahtumapaikkana, on perusteltu. (Paikkasidonnainen taide 2014, hakupäivä 20.9.2014.)

Ympäristöteoksesta saamani palaute yleisöltä on ollut positiivista ja teos on herättänyt erityisesti lapsissa ja nuorissa halua päästä osalliseksi teokseen oman lauman jäsenen muodossa. Toisaalta on ollut mielenkiintoista huomata, kuinka vähän toiset ihmiset kiinnittävät huomiota ympäristöönsä: osa tallin vakioasiakkaista ei ollut huomannut ladon seinään ilmestyneitä värikkäitä hevosia ja tekstejä ollenkaan, vaikka käytännössä kulkevat paikan ohi joka kerta tallille saapuessaan.

Ympäristöteosta kuvailisin raw art-asenteella toteutetuksi. Siinä on kansanomaisuutta, lapsenomaista aitoutta, tekijöittensä näköisiä tuotoksia ja humoristisuutta. Se on hauska ja hyväntuulinen kokonaisuus, josta lähempää tarkastellessa nousee esiin ennakkoluulottomalla asenteella toteutettuja yksilöitä, kuten oksennustaudista ja vesirokosta yhtä aikaa kärsivä hevonen (joka onnistui tartuttamaan myös muita laumansa yksilöitä).

Yhteistyö ja dialogi

Tämä projekti oli suunnattu pääasiassa siihen osallistuville yhteisöille, jolloin on syytä kiinnittää huomiota myös prosessin aikana tapahtuneeseen yhteistyöhön sekä dialogin mielikuvituksellisuuteen.

Osa mukana olleista jätti jälkensä paikkaan myös ladon seinään maalatun kirjoituksen muodossa. Näistä mieleeni jäi hyvin esimerkiksi Likkalauma-tekstin syntytilanne: Tyttöjen talon porukka pohti yhdessä ryhmäänsä kuvaavan nimen, jonka yksi jäsenistä huolellisesti maalasi seinään tikapuilla keikkuen. Teksti oli eräänlainen sinetti heidän vierailulleen. Saman ryhmän jäsenistä maahanmuuttajataustaiset naiset halusivat kirjoittaa nimensä ja kiitoksensa seinään omilla kielillään. Heille visiitti luonamme Ratsu-Ateljeella jäi ehkä ensimmäiseksi ja viimeiseksi. Osa heistä halusikin viedä muotoilemansa hevoset mukanaan, mutta jättää kuitenkin jäljen vierailustaan tekstin muodossa.

Erityyppistä keskustelua käytiin myös mind map -ajatuskarttamallin avulla. Tässä kohtaa näen kuitenkin kehittämiskohdan, jossa ”apuajatustenherättelijästä” olisi ollut hyötyä. Toisaalta asialla on toinenkin puoli: en halunnut itse olla johdattelemassa keskustelua mihinkään suuntaan. Saavutetut tulokset mind map -työskentelyssä antavat toki vähintäänkin tietoa ko. ryhmien työskentelystä menetelmän avulla. Alakouluikäisten tyttöjen ajatukset laumasta olivat suloisen romanttisia lauseita, yläasteikäisten lyhykäisyydessään nopean ajattelun tai arkuuden paljastavia.

Taiteiden yön Lauma -tapahtumassa toteutettu Laumaterapia nousee mielestäni dialogeista onnistuneimmaksi ratkaisuksi ainutkertaisuudessaan: hämärtyvässä illassa lähes kolmenkymmenen osallistujan kanssa käsi kädessä toteutettu 20 minuutin hiljaisuus – äänetön dialogi – laitumella hevoslauman keskellä oli Lauman henkeen sopiva kokemuksellinen elementti, joka oli myös lähtökohdaltaan paikkasidonnainen.

Tässä vaiheessa teoksen herättämä mahdollinen kriittinen ajattelu ei ole vielä noussut avoimen keskustelun tasolle. Arvelen, että tämän tason saavuttaminen vaatisi vastaavanlaisilta ryhmiltä useita tapaamiskertoja, jotta riittävän turvallinen maaperä avoimelle ja spontaanille keskustelulle avautuisi. Kriittistä ajattelua ilmentäviksi tilanteiksi koin ne harvat hetket, joissa kysyttiin, miksi ympäristöteoksessa on juuri

hevoslauma, mitä järkeä koko hommassa on tai muuten kyseenalaistettiin oma osallistuminen. Tätä positiivista ilmiötä olisin kohdannut mielelläni enemmänkin!

Ehkä olin turhankin varovainen roolissani ja jatkossa uskaltaisin toimia rohkeammin myös keskustelun avaajana, miettimättä liikaa, onko se yhteisötaiteilijalta oikein vai ei. Riittävän oman näkemyksen puuttumisen löysin käytännössä lukkona itsestäni – myös tällainen puutteellisuus voi mielestäni näkyä vuorovaikutuksessa, joka taas on yksi yhteisötaiteen perusasioista. Jälkeenpäin ymmärsin, että tietämättömyyteni johti pelkoon, joka välillä esti minua toimimasta taiteilijana herkkyyteni kautta. Tietoni kuitenkin kasvoi ja näkemykseni vahvistui prosessin myötä ja työskentely muuttui uudella tavalla antoisammaksi. Roolini sekä taiteilijana että yhteisön jäsenenä vahvistui. Edellä mainitsemani oman pääni sisäiset lukot tuskin edes välittyivät osallistuville yhteisöille asti. Yhteistyö kaikkien mukana olleiden tahojen ja ihmisten kanssa sujui joustavasti ja hyvässä hengessä ja uskon projektin olleen ainutlaatuinen ja mieleen jäänyt elämys useimmille mukana olleille.

4 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

4.1 Pohdintaa omasta taidenäkemyksestä

Tämän prosessin aikana olen miettinyt paljon taidekäsitystä ja omaa näkemystäni, mutta en tämän opinnäytetyön puitteissa voi käydä läpi lukuisia eri teorioita. Näkemyksen muodostaminen on myös jatkuva ja muuttuva prosessi, joka ei ole koskaan valmis. Nostan tässä vaiheessa kuitenkin esiin Ellen Dissanayaken ajatuksia, joita on mielekästä pohtia sekä soveltavan kuvataiteen että yhteisötaiteen näkökulmista. Dissanayaken evolutiivinen taideteoria antaa pohjaa omalle ajatusmaailmalleni. Dissanayaken mukaan taide ei voi olla taideteorioita tuntevien taiteilijoiden ja kriitikoiden yksityisomaisuutta, vaan kuuluu kaikille. Hän haluaa palauttaa ihmisten huomion varhaiseen käyttötaiteeseen ja siihen, kuinka primitiivisten kansojen taide palvelee aina jotakin tarkoitusta. Taiteen alkuperäinen tehtävä oli sosiaalinen ja taiteen luomiseen osallistuivat kaikki yhteisön jäsenet. Elitistinen taidekäsitys on syntynyt aikana, jolloin ei tiedetty varhaisten esi-isien estetiikan tajusta ja luonnonkansojen taiteesta. Alun alkaen taide oli kaikkien juttu. Kaikissa kielissä ei ole taiteelle edes omaa sanaa: taiteesta käytetään samaa sanaa kuin leikistä. (Kaaro 2006.)

Pauline von Bonsdorff Jyväskylän yliopistosta tuntee hyvin evolutiivisen taideteorian ja kannattaa Dissanayeken ajatuksia: – *”Emme voi palata menneeseen, mutta emme voi myöskään jättää taidetta galleristeille ja museoille. Pitäisi pystyä antamaan tilaa yhteisöllisyydelle.”* (Kaaro 2006.)

Välillä minusta tuntuu, että yhteisötaiteen ajatellaan turmelevan taiteen tehden siitä jotenkin huonompaa. Taide on osa elämää ja peilaa aikansa yhteiskuntaa ja ilmiöitä. Se milloin tekemisestä tulee taidetta, on ikuisuuskysymys. Itse en ole kovinkaan huolissani siitä, että taide typistyisi pelkäksi välineeksi tai terapeuttiseksi menetelmäksi. Sosiaalisesti sitoutunut taide päämäärineen on ajankohtaista ja mielestäni taide nimenomaan voi ehkäistä normeihin sopeutumista. Taide ei yritä – tai ainakaan sen ei pitäisi yrittää – sopeuttaa ihmisiä tiettyihin yhteiskunnan normeihin sopiviksi, olipa se sitten yhteisöllistä tai ei. Sosiaalisesti sitoutuneessa taiteessa (myös Laumassa) on nähdäkseni kyse tilan luomisesta: tilan, jossa voi vapaasti ajatella ja kokea. Tätä tilaa kuulee kutsuttavan myös leikin tilaksi.

”Dissanayaken mukaan länsimaissa taiteelle riittää, että se on olemassa itseään varten, mutta missä tahansa primitiivisessä yhteisössä tällainen näkemys on tyystin vieras. Niissä taide on osa lähes jokaista päivää, ja sen tekemiseen osallistuvat kaikki. Ihmiset laulavat, tanssivat ja soittavat. He maalaavat kiviä, kallioita, talojen seiniä ja ihoaan. He tekevät koristeellisia jumaltenkuvia, pukuja, naamioita, kilpiä ja aseita.” (Kaaro 2006.)

Lähtiessäni tähän projektiin, minua varoiteltiin taidekasvatuksen tai -sosiologian puolelle joutumisesta. Liitän taidekasvatuksen osaksi koulumaailmaa eikä tavoitteeni tai päämääräni kumpua tuosta maailmasta – päinvastoin tavoitteeni on luoda rakenteista vapaata tilaa, jossa saa tehdä myös kiellettyjä asioita. Ja vaikka taide on ollut alunperin sosiaalista, se ei ole ollut lähtökohtaisesti terapeutista tai voimauttavaa. Taiteen itseisarvona taas näen paremminkin sen, että se auttaa meitä syrjäytymästä omasta itsestämme. En tarkoita, että silti sekään olisi taiteen tehtävä. Mielestäni se vain on niin. Taiteen tasoa tai arvoa ei voi mitata pelkästään yhteiskunnallisena hyötynä, mutta toki se voi olla mukana yhtenä näkökulmana keskustelussa siinä, missä muutkin.

”Dissanayaken mielestä taide vaatii selityksen, joka sovittaa yhteen esi-isiemme esteettiset taipumukset ja taiteen merkityksen primitiivisissä yhteisöissä. - Kyse ei ole niinkään siitä, mitä taide on, vaan siitä, mitä varten se on, Dissanayake sanoo.” (Kaaro 2006.)

Taiteen kautta ihmisen sanotaan luovan uudelleen suhteen luontoon, jotkut korostavat taiteen terapeutista ja eheyttävää vaikutusta. Toiset uskovat, että taide auttaa ihmistä etsimään vaihtoehtoisia toimintatapoja ja antaa merkitystä elämälle. Dissanayaken mukaan nämä teoriat kuvaavat taiteen eri puolia, mutta eivät kuitenkaan selitä sitä, mistä taide juontuu. (Kaaro 2006.)

”– Sen sijaan että ihmiset vain sanoisivat toivovansa saalista, he tanssivat ja laulavat, maalaavat ihonsa, ripustavat tukkaansa sulkia ja kaulaansa hampaita. Koska asia on heille elintärkeä, pelkkä sanominen ei riitä, Dissanayake selittää.” (Kaaro 2006.)

Taide on tapa sanoa, jonkun asian olevan tärkeää. Siksi taide nostaa tärkeän erityiseksi (arjenkin). Tämän tutkimusprosessin aikana olen selvittänyt, miksi tein *Lauman* ja miksi sen tekeminen tuntui minusta niin tärkeältä: halusin *Lauman* avulla nostaa erityiseksi minulle tärkeän asian – *näkymättömän tilan*. Tästä syystä myös teoksestani oli tuleva aineeton.

Opinnäytetyössäni päätin tutkia taiteilijan roolia yhteisötaideteoksessa. Tutkimuksen alussa en itsekään osannut määritellä tarkemmin aiheitani, mutta otin riskin ja

heittäydyin prosessin vietäväksi. Kirjoitusprosessin alussa olin kirjoittanut ylös lauseen: ”Lauma on erään tärkeän asian näkyväksi tekemistä tässä ja nyt.” Minkä asian – en tiennyt sitä tuolloin vielä itsekään. Nyt tiedän, että kyse on tuosta näkymättömästä tilasta, joka tulee näkyväksi käsitteellisellä tasolla. Näkymätön tila voi syntyä taiteellisesta toiminnasta ja tuossa tilassa on mahdollista kokea taiteen tapahtumisen hetki.

”Yhteisöllisen, osallistavan taiteen ympäristö on usein avoin, julkinen paikka ja tila, ei kiinteämpi ja rajatumpi yhteisö. Yhteistä tilaa rakennetaan vuorovaikutuksella ja kokemuksellisuudella. Maaretta Jaukkuri näkee yhteisen tilan (common space) käsitteen yksityisen ja julkisen tilan väliin sijoittuvana vuorovaikutuksen (henkisenä) tilana.”
(Roponen-Lunnas 2013.)

Kun taide juontuu jostain itselle tärkeästä asiasta, ajattelen yhteisötaiteilijan haluavan tuoda sen asian myös yhteisön keskuuteen, jakaa asian yhteisön kanssa. Se ei tarkoita sitä, että yhteisön tarvitsisi olla samaa mieltä tai toteuttaa konemaisesti taiteilijan tahtoa. Sitä en ainakaan itse taiteilijana missään nimessä halua. Päinvastoin. Taiteilijana luon tilaa. Tilaa riittää myös toisinajattelulle. Yhteisötaide voi olla myös lähtökohtaisesti erilaista, niin että idea lähtee yhteisöltä päin. Lopulta on kuitenkin kyse samasta asiasta eli tuon tilan luomisesta ja jonkun tärkeän asian nostamisesta erityiseksi – taiteesta.

En usko, että olisin voinut päästä näihin lopputulemiin millään muilla keinoin. Tarvitsin siihen juuri yhteisöä, yhteisötaidetta ja taiteelliseen tutkimusprosessiin heittäytymistä. Mutta miten ”kohtaamisen taide” Lauma sitten tuli todeksi siihen osallistuneille, kun en itsekään taiteilijana tiennyt, mitä asiaa Lauma teki näkyväksi? Miten näkymätön tila näyttäytyi? Mielestäni se näyttäytyi juuri toimintana vapaalla leikkikentällä, joka aktivoi ajattelemaan, tekemään ja kokemaan.

4.2 Yhteenveto

Opinnäytetyöni aihe oli taiteilijan rooli yhteisötaideteoksessa. Tutkin tekijyyden näkökulmasta, mitkä asiat voivat vaikuttaa siihen, minkälaiseksi taiteilijan rooli yhteisötaideteoksessa muotoutuu. Tutkimuskysymyksessäni kysyin: Mitkä asiat voivat vaikuttaa taiteilijan rooliin yhteisötaideteoksessa? Teososana ja samalla tutkimusalustanani toimi tuottamani yhteisötaideprojekti Lauma, joka viittaa epämääräiseen joukkoon, yhteisöön. Lauma -prosessin lisäksi hyödynsin jo olemassa olevaa sekä nyt opinnäytetyöprosessin aikana hankittua kokemusta ja tietoa, jota peilasin jo tehtyihin teoksiin ja aiheesta kirjoitettuun materiaaliin.

4.2.1 Syitä ja seurauksia

Teoriaosassa etsin syy-seuraussuhteita: Mistä asiasta rooli voi olla seurausta ja mitä seurauksia sillä voi olla? Koin aiheen pohtimisen tärkeänä, sillä soveltava kuvataide on tuonut taiteilijoille monenlaisia uusia työllistymismahdollisuuksia ja jokaisen tässä kontekstissa toimivan tulisi pohtia omaa tekijyyttään ja ylipäätään suhdettaan taiteeseen. Yhteisötaiteen maailma on laaja ja sen lähtökohta *yhteisö* on myös lähtökohtaisesti hankala: yhteisö harvoin tulee hakemaan taiteilijaa töihin. Taiteilijan rooliin vaikuttavia asioita yhteisötaideteoksessa voi olla loputtomasti. En ota kantaa siihen, mikä on oikein tai väärin. Tässä yhteenvedossa kokoon yhteen tämän tutkimusprosessin aikana esiin nousseita asioita, syitä ja seurauksia sekä tekemiäni johtopäätöksiä.

Taiteilijan rooliin yhteisötaideteoksessa vaikuttavat olennaisesti taiteilijan oma taidenäkemys, hänen keskeisimmät tavoitteensa ja omat valinnat auktoriteettina sekä vastuunottajan roolissa. Myös teoksen lähtökohdat voivat olla keskenään hyvin erilaisia: esimerkiksi taiteilijalta lähtöisin oleva idea, taiteilijalta tilattu teos tai yhteisöön tilattu taiteilija antavat hyvin erilaisen lähtökohdan toteutukselle. Teoksen yhteisö vaikuttaa lopputulokseen joka tapauksessa.

Taiteilijan oma näkemys ja eettinen asenne voivat näkyä esimerkiksi taiteilijan auktoriteetin käyttämisessä. Tähän taas voi vaikuttaa myös teoksen luonne: onko se julkinen vai suljetummassa yhteisössä toteutettu. Taustalla voi olla myös odotuksia esimerkiksi teoksen rahoittajalta tai tilaajalta. Taiteilijan auktoriteetti voi näkyä ulospäin esimerkiksi taiteilijan tekemänä valintoina silloin, kun teoksessa on mukana myös

visuaalinen ulottuvuus. Taiteilija voi olla mukana voimakkaasti myös tematisoimassa käsitteellisemmällä tasolla toteutettavaa yhteisötaideteosta. Tällöin mukana olleen yhteisön ulkopuolelle jäävien on hankalampi arvioida, kuinka suuri vaikutus taiteilijalla on ollut teoksen muodostumisessa. Myös taiteilijan epävarmuuden sietokyvyllä on merkitystä: kuinka hyvin taiteilija uskaltaa heittäytyä yhteisötaideteoksen prosessiin, mihin kohtaan hän sijoittaa itsensä luovuuden ja hallinnan välitilassa ja millainen kyky hänellä on seurata omaa herkkyyttään – kuinka valmiina tai keskeneräisenä hän on valmis näkemään teoksen.

Nämä kaikki esiin nousseet asiat vaikuttavat ristiin keskenään ja taiteilijan rooli voi muuttua myös teosprosessin aikana. Yhtä linjaa on mahdotonta vetää, mutta yhteisötaiteessakin taiteilija on lopulta itse vastuussa teoksestaan.

4.2.2 Tavoitteen saavuttaminen

Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tekijälleen uutta tietoa ja näkemystä aiheesta. Tutkimuksen kautta olen saanut merkittävästi uutta tietoa, mikä on vahvistanut omaa näkemystäni ja rooliani kuvataiteilijana yhteisötaiteen maailmassa. Oman näkemyksen muodostaminen on jatkuva prosessi, jossa tällä tutkimusprosessilla on minulle henkilökohtaisesti suurta merkitystä. Parhaimpia kokemuksia prosessissa ovat olleet ne hetket, jolloin kaikessa sekasorrossakin olen havainnut kaiken lopulta nivoutuvan yhdeksi suureksi kokonaisuudeksi, jossa jokainen pala on omassa omituksen onnistuneessa suhteessa toiseensa. Mika Hannula onkin osuvasti todennut taiteellisesta tutkimuksesta: Hermeneuttisessa tutkimuksessa on ja pitää olla kysymys juuri maailmassa olemisesta, maailmassa olemisen suhteen hakemisesta ja siihen suloisen suttuiseen ja sekopäiseen suhteeseen vaikuttamisesta. (Hannula 2001, 88.)

Mikä sitten tekee opinnäytetyöstäni juuri kuvataiteilijan opinnäytetyön ja minusta kuvataiteilijan? Soveltavassa kuvataiteessa pelataan jatkuvasti taiteen rajapinnoilla ja välillä mielen valtaa ajatus siitä, tekeekö nyt edes taidetta. Prosessin edetessä koin kuitenkin vahvistuvani juuri kuvataiteilijan roolissa – perustuihan roolini taitoihini kohdata ihmiset juuri taiteen keinoin, aisteja ja ajatuksia herätellen. Huomasin myös osaavani tunnistaa, minkälaisissa tilanteissa tarvitaan lisäksi muuta erityisosaamista tai apua toisen ammattiryhmän edustajalta.

Jatkuva ”voinko tehdä näin ja onko tämä nyt sopivaa” -ajattelu uhkaa luovaa mieltä ja välillä huomaa sen olevan suoranaista esteenä ilmaisulleni. Lopulta ratkaisuksi on koitunut yksinkertaisesti se, että on heittäytynyt prosessin vietäväksi. Yhteisötaiteessa taiteilija toimii jatkuvassa luovuuden ja hallinnan välitilassa. On täytynyt opetella kuuntelemaan itseään ja luottamaan omaan intuitioonsa – päästämään irti. Tätä puolta minussa vahvistivat eniten tapaamiset ja keskustelut kokeneitten ammattitaiteilijoiden kanssa ja kannustus, että voin luottaa omaan herkkyyteeni taiteilijana. Myös heidän esimerkkinsä omasta suhtautumisestaan taiteeseen oli huojentavaa – heillä oli varmuutta kohdata myös se tosiasia, että jossain kohtaa projektit eivät ehkä täytäkään taiteelle asetettuja raameja, mutta se ei lopulta ole merkittävää.

Taide on varannut tutkimuskohteekseen koetun ja aistitun maailman. Soveltavassa kuvataiteessa rajoja rikotaan jatkuvasti ja joka suuntaan – ei pelkästään yhteisötaiteessa. Laumassa annoin luvan myös itselleni olla mukana siinä yhtenä yhteisön jäsenenä, kokemassa ja kohtaamassa ilman jatkuvaa painetta suorittamisesta tai siitä, mitä joku muu tästä nyt ajattelee. Haastavinta ja samalla antoisinta opinnäytetyössäni oli prosessien päällekkäisyys. Otin tietoisesti riskin, kun hyppäsin yhteisötaideteoksen prosessiin, jonka lopputulos oli avoin. Toiminnallisessa opinnäytetyössä prosessi on tutkimisen muoto, josta syntyy tutkimisen tuloksena taideteos – joka tapauksessani on siis prosessi sekin.

Alussa oli idea epämääräisestä yhteisöstä, laumasta. Teoksena syntyi aktiivinen prosessi ja teoksen ydin hahmottui: *suhde Laumaan*. Sain myös selville, miksi Lauman tekeminen tuntui minusta niin tärkeälle. Halusin sen avulla nostaa esiin minulle tärkeän asian, *näkymättömän tilan*. Laumassa olo oli nautinnollista. Tavoitin monta kertaa taiteen tapahtumisen hetken. Nyt tiedän mikä Lauma on: *Lauma on kokemuksellisista elementeistä koostuva aineeton teos, jonka pienin suuri yksikkö on taiteen tapahtumisen hetki*.

LÄHTEET

- Aarnio, Suvi 2007. Yhteisötaiteen esittämisestä. Teoksessa Bardy Marjatta & Haapalainen Riikka & Isotalo, Merja & Korhonen, Pekka (toim.). Taide keskellä elämää. Helsinki: Nykyaikaisen taiteen museo Kiasma.
- Ahlgren, Maiju 2007. Kuiskauksia -ympäristö- ja yhteisötaideteos Jorvin sairaalaan. Hakupäivä 30.9.2014. <www.maijuahlgren.net/kuiskauksia.htm>
- Haapala, Leevi 1999. Taiteilijan muuttuva rooli – yhteisötaidetta 90-luvun Suomessa. Teoksessa Erkkilä, H., Haapala, L., Johansson, H. & Sakari, M. Katoava taide. Valtion taidemuseo.
- Hannula, Mika 2001. Tulkinnan vastuu ja vapaus. Teoksessa Taiteellinen tutkimus. Toim. Kiljunen, Satu ja Hannula, Mika 2001. Helsinki: Kuvataideakatemia.
- Hiltunen, Mirja & Jokela, Timo. 2001. Täälläkö taidetta? Johdatus yhteisölliseen taidekasvatukseen. Lapin yliopisto. VSL opintokeskus.
- Huovila, Maj-Britt, yhteisötaiteilija, taidemaalari. Keskustelu 15.9.2014.
- Kaaro, Jani 2006. Aluperin taide oli kaikkien juttu. Hakupäivä 15.9.2014 (tulostettu). <http://www.tiede.fi/artikkeli/jutut/artikkelit/alun_alkaen_taide_oli_kaikkien_juttu>
- Kanttonen, Lea 2007. Törmäyksiä taidekäsitteisiin. Teoksessa Yhteyksiä – Asiaa yhteisötaiteesta. Rauma: Raumars ry 2008.
- Kanttonen, Lea & Purhonen, Tiina 2009. Yhteisötaide ja taidekritiikki – keskustelijoina Lea Kanttonen ja Tiina Purhonen. Mustekala Kulttuurilehti 8.12.2009. Hakupäivä 16.9.2014. <<http://www.mustekala.info/node/35658>>
- Lauma. SuomiSanakirja. Hakupäivä 2.5.2014. <<http://www.suomisanakirja.fi/lauma>>
- Lauma 2014. Wikipedia. Hakupäivä 10.8.2014. <<http://fi.wikipedia.org/wiki/Lauma>>
- Olennaistamo 2014. Oulun kaupunki. Hakupäivä 30.9.2014. <<http://www.ouka.fi/oulu/ajankohtaista/olennaistamo>>
- Olennaistamo oli yleisömenestys. Sanomalehti Kaleva 28.8.2014. Hakupäivä 30.9.2014. <<http://www.kaleva.fi/uutiset/oulu/olennaistamo-oli-yleisömenestys/674158/>>
- Paikkasidonnainen taide 2014. Wikipedia, avoin tietosanakirja. Hakupäivä 20.9.2014.
- Remes, Marjo 2011. Luentomateriaali Kulttuuri, yhteiskunta ja kuvataide 10.10.2011-14.10.2011.
- Roponen-Lunnas, Pirjo 2013. Kohtaamisen taide – yhteisötaiteen ideaaleja ja käytäntöjä. Hakupäivä 10.8.2014 (tulostettu). <<http://tahiti.fi/04-2013/dossier/kohtaamisen-taide-%E2%80%93-yhteisötaiteen-ideaaleja-ja-kaytantoja/>>
- Sederholm, Helena 2000. Tämähkö taidetta? Porvoo: WSOY.
- Taalainmaanhevonon 2014. Wikipedia, avoin tietosanakirja. Hakupäivä 1.8.2014. <<http://fi.wikipedia.org/wiki/Taalainmaanhevonon>>
- Taide. Nykysuomen sanakirja. Teettänyt Suomalaisen kirjallisuuden seura. 15. painos. Porvoo Helsinki: WSOY, 2002.
- Virtala, Jukka. Ajatuksia soveltavasta taiteesta. Hakupäivä 10.9.2014. <<http://www.yleisotyo.fi/index.php?page=soveltava-taide>>
- Yhteisö 2014. Wikipedia, avoin tietosanakirja. Hakupäivä 10.8.2014 <<http://fi.wikipedia.org/wiki/Yhteis%C3%B6>>
- Yhteisötaideverkkomateriaali 2008. Mikkelin ammattikorkeakoulu. Hakupäivä 10.8.2014 (tulostettu). <<http://yhteisötaide.weebly.com/>>

LIITTEET

- Liite 1. Olennaistamo, valokuva
<<http://kulttuurikuvia.blogspot.fi/search/label/Olennaistamo>>
- Liite 2. Olennaistamon porinapenkki, valokuva
<<http://kulttuurikuvia.blogspot.fi/search/label/Olennaistamo>>
- Liite 3. Kehäajatus, kuvallinen hahmotelma Laumasta
- Liite 4. Markkinointia, ilmoitus ja kuvakaappauksia Facebook-markkinoinnista
- Liite 5. Paperimassatekniikka, valokuvat
- Liite 6. Taalainmaan hevonen -piparkakkumuotti, valokuva
- Liite 7. Hiekkaan tehty muotti kipsille, valokuva
- Liite 8. Lato projektin alussa, kuvakaappaus blogipäivityksestä
- Liite 9. Taiteiden yön tapahtuma, valokuvat
- Liite 10. ”Laumaterapia”, valokuvat

Liite 1. Meiju Niskalan yhteisötaideteos Olennaistamo Oulun Rotuaarilla elokuussa 2014.

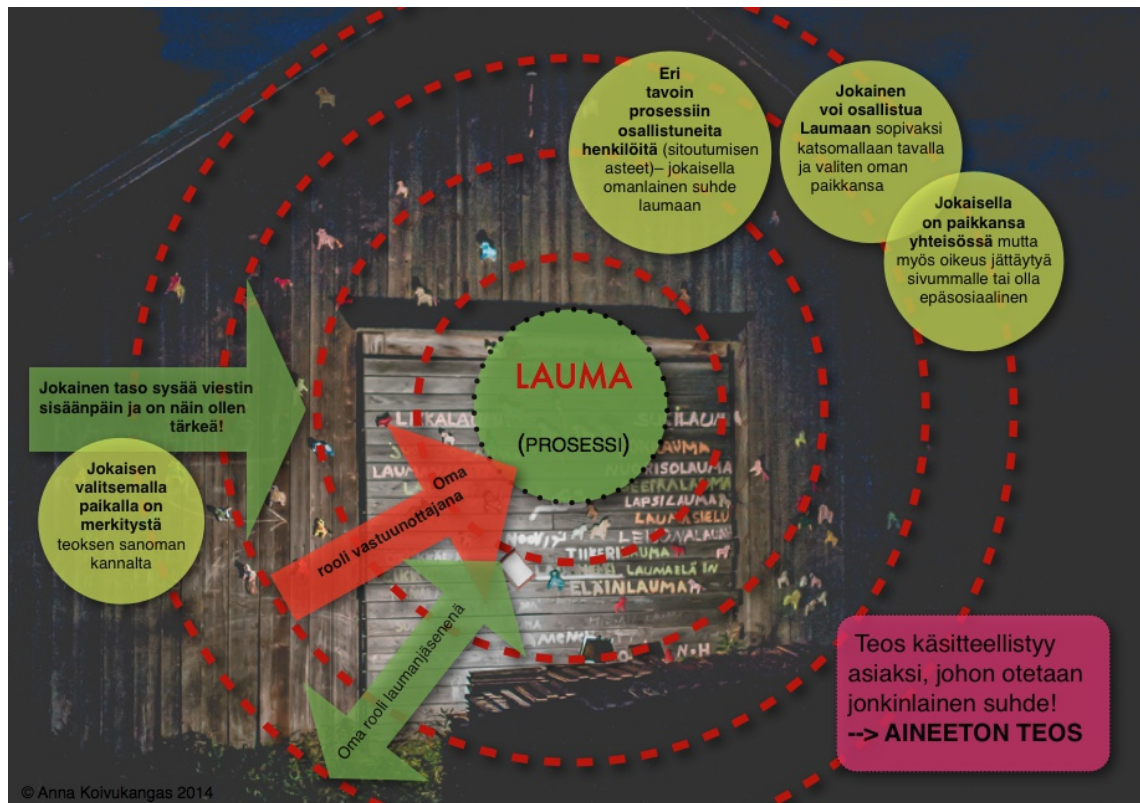

Liite 2. Olennaistamon porinapenkki ja olennaisten asioiden harjoite.

Kuvat: Reijo Valta. Lähde: <http://kulttuurikuvia.blogspot.fi/search/label/Olennaistamo>

Liite 3. Kehäajatus, jonka kautta hahmotin taiteilijan roolia vastuunottajana ja yhteisön jäsenenä sekä suhdetta Laumaan.

Liite 4. Markkinointia, ilmoitus ja kuvakaappaus Facebook-markkinoinnista.

LAUMA

**AVOIMET
TYÖPAJAT**
RATSU-ATELJEEN
VANHALLA LADOLLA MA
2.6., 9.6. JA 16.6. KLO 18
ALKAEN!
TERVETULOA
MUKAAN!

on lähekkäin
olevien,
elävien tai
yhteen
kuuluvien,
tavallisesti
elollisten
oloiden
järjestymätön
joukko.

LAUMA on myös
yhteisöllinen
taideprojekti
erilaisille
laumoille ja
laumattomille.

Kasvatetaan
LAUMAA!

Lisätietoja Lauman tuottajalta!
Anna Koivukangas Puh. 0400 292 681

 Ratsu-Ateljee jakoi henkilön Anna Koivukangas - Visual Artist tilan.
Julkaissut Anna Koivukangas · 1. kesäkuuta

HUOMENNA MAANANTAINA! Tervetuloa avoimeen taidetyöpajaan klo 18

Yhteisötaideprojekti LAUMAN ensimmäiset kaikille avoimet työpajat järjestetään Ratsu-Ateljeen vanhalla ladolla (Saukontie 14, Oulainen) ma 2.6. ja 9.6. klo 18 alkaen!
Työpajat sopivat kaikenikäisille - alle kouluikäiset voivat osallistua yh...
[Näytä lisää](#)

Liite 5 1(2). Paperimassatekniikka: Paperimassan valmistusta ja muotoilua.

Liite 5 2(2). Paperimassatekniikka: Maalatut ja lakatut paperimassahevokset kuivumassa.

Liite 6. Taalainmaan hevonen -piparkakkumuotti.

Liite 7. Hiekkaan kaiverrettu muotti täytettiin kipsillä.

Liite 8. Lato projektin alussa (kuvakaappaus blogipäivityksestä).

VALMISTELU

Posted on 26.6.2014 Tagged [lato](#), [valmistelu](#) [lato kommentti](#)

Liite 9. Taiteiden yön tapahtuma: Lato valaistuna ulkoa ja sisältä.
Kuvat Juhani Kokko.

Liite 10. ”Laumaterapiaa” Taiteiden yön tapahtumassa. Kuvat Juhani Kokko.

